OVER Oegstgeest

Halfjaarlijks tijdschrift
26e jaargang nummer 1
Mei 2014
Losse nummers: € 4,50

EEN UITGAVE VAN DE VERENIGING OUD OEGSTGEEST

1814
Doortocht van de Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden door Oegstgeest

2014
Afscheid burgemeester Els Timmers

1914-1918
Klompen op de bon

Oegstgeester Mijmering

Door Jan Willem In 't Velt

Over een connectie tussen een historische Nederlander en Oegstgeest

Een paar maanden geleden kwam de naam Cleveringa kort in het nieuws. De aanleiding daarvoor was een benoeming op de Cleveringa-leerstoel aan de Universiteit Leiden.

Dat bracht mijn gedachten op het spoor van de fameuze Cleveringa. Voor de meesten van u zal die naam geen introductie nodig hebben: de volgens velen meest eminente Leidse hoogleraar aller tijden. Niet alleen om zijn wetenschappelijke uitnemendheid, maar nog meer om zijn zedelijke moed. De moed die hij toonde op 26 november 1940 door zijn publieke, welsprekende en indrukwekkende protest tegen het ontslag bij die universiteit van Joodse collega's door de Duitse bezetter.

Wat heeft deze reus te maken met Oegstgeest, wat geeft me hierin aanleiding tot gemijmer?

Eind jaren '70 woonde ik aan de Emmalaan. Een paar huizen verder woonde mevrouw Barendsen, een dochter van de toen bejaarde emeritus. Eens vroeg zij me om haar

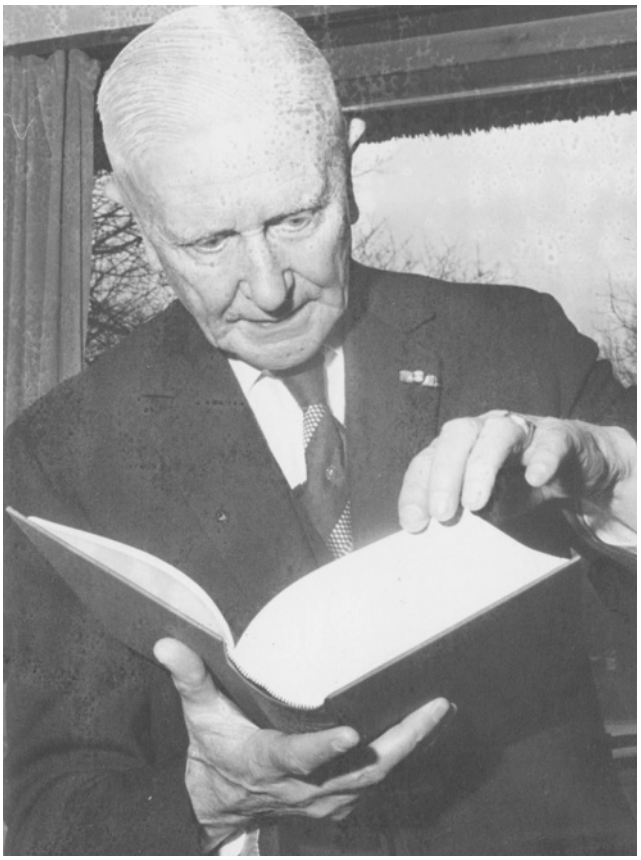

Rudolph Pabus Cleveringa (Appingedam, 1894 - Oegstgeest, 1980) in 1972. Foto familie Cleveringa.

Straatnaambordje Haaswijk, Oegstgeest 2014. Foto redactie.

vader, hij was toen bij haar op bezoek, een lift te geven naar zijn woonadres aan de Kennedylaan. Dat deed ik, een burendienst. Zo had ik als jonge Oegstgeestenaar even contact met een historische Leidenaar, ja, met Nederlandse geschiedenis. Van ons gesprekje tijdens het ritje in mijn 'eend' herinner ik me niets. Wel dat hij op mij een bescheiden indruk maakte.

De bescheiden connectie tussen Cleveringa en Oegstgeest gaat nog iets verder dan Oegstgeest als zijn woonplaats gedurende de laatste jaren van zijn leven. Immers, in Haaswijk is een straat naar hem genoemd, de Cleveringalaan. Mevrouw Barendsen-Cleveringa is intussen verhuisd, net als ik. Maar nog steeds wonen we allebei in Oegstgeest, opnieuw op een steenworp van elkaar. Dezer dagen hebben we samen een kop koffie gedronken om terug te blikken, ook op de kortstondige band tussen Cleveringa en Oegstgeest.

In deze rubriek mijmert steeds een andere schrijver of dichter over Oegstgeest. Dat er veel meer schrijvers in Oegstgeest wonen dan er schrijverstegels zijn wordt ook in deze bijdrage weer duidelijk. De redactie heeft voor dit mei-nummer gekozen voor een mijmering met een verwijzing naar de jaren 1940-1945.
Redacteur Jan Willem In 't Velt haalt een herinnering op aan een markante Oegstgeestenaar: prof. Cleveringa.
De reeks met mijmeringen van schrijvers of dichters over Oegstgeest zal worden vervolgd met Liesbeth Heenk, onder andere auteur van een serie (e-)boeken over Vincent van Gogh.

Colofon

Redactie
Freek van Beetz
Jan Willem In 't Velt
redactie@oudoegstgeest.nl

Bijdragen
Freek van Beetz
Willy Braat
Jan Pier Eringa
Carla de Glopper-Zuijderland
Inge Harkema
Josine Heijnen
José Niekus
Joke Nieuwenhuis
Herman Oost
Peter Sigmond
Jan Willem In 't Velt

Vormgeving
Tra[design], Nenke van Wermeskerken

Druk
Drukkerij De Bink

Oplage: 900

Vereniging Oud Oegstgeest

Bestuur
Voorzitter: Rianne Meester-Broertjes
Secretaris: Bernadette Fortuyn
Penningmeester: Jan Janssen
Lid: Marlies Merkestein
Lid: Peter Sigmond
Lid: Chris Wolff

Secretariaat
Willem de Zwijgerlaan 27
2341 EG Oegstgeest
Telefoon 071 517 29 09
secretaris@oudoegstgeest.nl
www.oudoegstgeest.nl
Lidmaatschap VOO: € 17,50 per jaar
IBAN: NL52ABNA056.69.41.538

Ereleden
Mr. J.J.L. de Soeten (1994)
L. Driessen (1998)
Ir. P. Hellinga (2006)
M. Lugt-Rethans (2010)

Hoewel aan de samenstelling van deze uitgave de grootst mogelijke zorg is besteed, kunnen de uitgever, redactie en auteurs niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele fouten noch kunnen aan de inhoud rechten worden ontleend.

Inhoud

Gebeurtenissen in drie bijzondere jaren: 1814, 1914 en 2014 markeren dit mei-nummer: (1) de doortocht van de Soeverein Vorst, de latere koning Willem I, door Oegstgeest, op weg naar Den Haag, (2) het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de gevolgen daarvan voor Oegstgeest en (3) het afscheid van Els Timmers-van Klink, als burgemeester van onze gemeente. Daarnaast krijgt ook de Tweede Wereldoorlog in dit mei-nummer aandacht. In zijn mijmering maakt redacteur Jan Willem In 't Velt ons deelgenoot van zijn bijzondere ontmoeting met de eminente geleerde Cleveringa. Elly Fles-Menken vertelt haar herinneringen aan een bijzondere ondernemersfamilie. Ook daarin speelt de Tweede Wereldoorlog op de achtergrond onmiskenbaar een rol.

De Oranje vlag doen uitsteken van de Tooren! ▶ 4
Hoe Oegstgeest de latere koning Willem I in Oegstgeest feestelijk onthaalde bij zijn doortocht op weg naar Den Haag.

Burgemeesters van Oegstgeest ▶ 6
Vraaggesprek met burgemeester Els Timmers naar aanleiding van haar afscheid.

De studententijd van Vasalis ▶ 12
Dichteres M. Vasalis woonde als studente in de Vogelwijk.

Iets Lugtigs ▶ 15
Waar lag het Rittenburg van Adriaan en Olivier?

Trams in Oegstgeest ▶ 16
De Open Monumentendag 2014 heeft *Op reis* als thema. Herman Oost brengt de legendarische Blauwe Tram in herinnering.

De dochter van melkboer Menken ▶ 19
In de serie mondelinge geschiedschrijving een gesprek met Elly Fles-Menken, dochter van een markante Oegstgeester ondernemer.

Vier foto's van René ▶ 23
Weer vier breinbrekers over de geschiedenis van Oegstgeest in afbeeldingen.

Dominee met strooien hoed ▶ 24
Herinneringen van Jan Pier Eringa aan het Oegstgeest van zijn jeugd, aan zijn vader dominee Eringa en aan de familie Wolkers.

Een kunstzinnige blik op Oegstgeest ▶ 26
Een portret van schilderes Frederika Wilhelmina Christina Teding van Berkhout-de Meyere.

Uit het archief gelicht ▶ 29
Carla de Glopper over de inkwartiering in ons dorp van militairen in de Eerste Wereldoorlog.

Actueel ▶ 30
Lezersreacties, boekrecensie en agenda VOO.

In Beeld ▶ 32
Een bijna vergeten hoofdstuk uit de Eerste Wereldoorlog: distributiebonnen. Zelfs klompen waren op de bon.

De Oranje Vlag doen uitsteeken van de Tooren!

Door Freek Lugt

Na de nederlaag van Napoleon in de slag bij Leipzig landde Willem Frederik Prins van Oranje-Nassau op het strand van Scheveningen, waarna hij bij proclamatie de titel van Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden aannam. Om dat te bezegelen werd de vorst, de latere koning Willem I, in Amsterdam ingehuldigd. Het was 30 maart 1814. Drie dagen later, op 2 april 1814, keerde de vorst terug naar paleis Noordeinde in Den Haag. Het werd een feestelijke rit, die vanzelfsprekend ook door Oegstgeest ging. Het dorp lag immers aan de enige doorgaande weg van Amsterdam naar Den Haag. Ik citeer *Jaarboeken van het Koningrijk der Nederlanden:* 'Een detachement der eerewacht van Leiden, tot aan Hillegom het hooge gezelschap tegemoet gereden, begeleidde hetzelve tot aan het huis ten Dijl. Even buiten Hillegom, op de hoogte van het duin, had zich de landstorm van Noordwijkerhout, en te Lisse die van Voorhout en Sassenheim, door de regering dier dorpen voorafgegaan, in parade gesteld. Aan de Warmonderlaan stond de landstorm van Warmond, ook bevonden zich aldaar de leden van het Roomsch Seminarium dier plaats. Ook te Oestgeest bevonden zich de autoriteiten op den doortogt en stond almede de landstorm in de wapenen, terwijl die van Rijnsburg zich geplaatst had bij Endegeest.' De *Staatscourant* voegt hier twee dagen later aan toe dat in de dorpen waarlangs de stoet kwam de vlaggen van de kerktorens wapperden en de klokken werden geluid, terwijl de bevolking 'door vreugdegalmen hare gehechtheid aan den Souverein en aan het vorstelijk Huis aan den dag legde.'

De Oegstgeestse 'regering' heeft zich dus gepresenteerd aan de nieuwe vorst. Uit wie bestond die regering? De omvorming van Franse communes tot Nederlandse gemeenten moest in wezen nog beginnen en de hoogste autoriteit van Oegstgeest, tussen de eerdere maire en de latere burgemeester, werd toen 'president' genoemd. Op 2 april 1814 was dat nog net Gijsbert Johan Hoppesteijn, die het huis Rhijngeest had geërfd maar in feite in Leiden woonde. Hij was daar luitenant-kolonel bij de schutterij, zoals de landstorm in de praktijk ook werd genoemd, en had daar al zijn tijd en aandacht voor nodig, aangezien het noodzakelijk was na het vertrek van de Fransen weer een eigen gewapende macht op de been te brengen. Her en der bevonden zich nog Franse troepen; in Utrecht bijvoorbeeld lag nog een Frans legerkorps van maar liefst 5000 man dat kort tevoren nog Woerden had geplunderd.

Bij de doortocht van Willem I stond Hoppesteijn dus aan het hoofd van de gemeente. In het door de president bijgehouden 'Journal' vinden wij als allereerste vermelding, op 19 november 1813, dat hij de oranjevlag van de toren (die was er in die tijd nog) van het Groene Kerkje had laten uitsteken. Blijkbaar was toen de proclamatie van 17 november aangekomen waarin de prins tot 'Hooge Overheid' werd uitgeroepen. Over de gebeurtenissen op 2 april 1814 vinden wij in het Journal echter niets. Wel is er een brief van 31 maart van de commissaris van het district Leiden aan president Hoppesteijn – weer in het Nederlands, het Frans heeft afgedaan. In de brief legt de commissaris vast wat eerder mondeling is besproken: de vlag zal van de toren worden gestoken en de klok geluid zolang de vorst zich op het grondgebied van Oegstgeest bevindt; daarnaast zal de landstorm paraderen. Verder zal er worden gezorgd voor 'eene gepaste vreugdebetoning.' Tenslotte zullen de president en de overige leden van het plaatselijk bestuur op een geschikte plaats, ook namens de ingezetenen, hun hulde en eerbied aan onze geliefde Soeverein betuigen. Tot zover de brief.

De landstorm of schutterij was het dienstplichtigenlegertje van Oegstgeest. Daar moet niet te gering over worden gedacht; naast militaire had de schutterij ook vredestaken zoals het bewaren van de orde in het dorp en fungeren als nachtwacht. In 1815 bestond de landstorm in Oegstgeest alweer uit twee compagnieën die met vliegend vaandel en slaande trom naar herberg de Roode Leeuw (nu het appartementengebouw op de hoek van het Predikantslaantje) trokken om de president een koninklijke proclamatie te horen voorlezen. Deze landstorm nu moest aantreden om uiterlijk elf uur. Dat was rijkelijk vroeg als we weten dat de vorst in Hillegom zou lunchen, zodat hij niet voor een uur of drie, vier in Oegstgeest kan zijn geweest. Maar ja, een dienstplichtig soldaat brengt zijn tijd nu eenmaal hoofdzakelijk door met wachten. In een boekingsstuk bij de Gemeenterekening van 1814 lezen wij: *Aan de officieren & mannen van De Landstorm bij gelegenheid van het voorpasseren en terugkomen van De Souverijne Vorst aan Drank Wijn en Bier 16 gulden en 5 penningen*. Zo was de wachttijd toch nog door te komen.

Vlaggendoek voor 't Raadhuis

Met de 'gepaste vreugdebetoning' moet zijn gedoeld op de versiering van de weg waarlangs de vorst zou komen. Dat kan de route (in huidige namen) Rhijngeesterstraatweg–Wijttenbachweg–Terweeweg–De Kempenaerstraat–Endegeesterlaan–Endegeesterstraatweg zijn geweest, waarbij de nadruk lag op het raadhuis aan de Wijttenbachweg. Het kan ook de rechtstreekse route Rhijngeesterstraatweg-Endegeesterstraatweg zijn geweest, langs de driesprong

met de Groenesteeg (tegenwoordige de Oude Rijnzichtweg). Maar hoe dat ook zij, het raadhuis was versierd, weten wij uit een ander boekingsstuk, met 38 el vlaggendoek *om te dienen voor 't Raadhuis*. Dat is maar liefst 26 meter dundoek. Ernaast stond de erepoort die bij dergelijke gelegenheden placht te worden gebouwd. In dit verband werd aan veldwachter Klaas Buiteweg een bedrag van 12 guldens en 10 stuivers betaald *wegens het waken en oppassen bij de Eerepoort, en het bijmaken van het groen aan dezelve, alsmede aan olij, en voor agt nieuwe glazen*. Verlicht was hij dus ook. Ging de route niet over de Wijttenbachweg maar rechtstreeks via de Rhijngeesterstraatweg-Endegeesterstraatweg, dan zal de erepoort op de kruising met de Groenesteeg hebben gestaan, tegenwoordig de Willibrordrotonde. In 1863, toen er weer gefeest werd, stond hij in elk geval daar. De erepoort zal, naast de door de Staatscourant gesignaleerde 'vreugdegalmen', een belangrijk deel zijn geweest van de 'gepaste vreugdebetoning' uit de brief van de districtscommissaris.

Duidelijk is dat tweehonderd jaar geleden ook Oegstgeest in blijde rep en roer was bij de doortocht van de Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden en zijn familie, de man die wij nu kennen als koning Willem I. Dat werd hij in 1815, toen het vorstendom werd gepromoveerd tot koninkrijk.

J. Paelinck, Portret van de Koning der Nederlanden, *Brussel 1819, Rijksmuseum, objectnr. SK-C-1460.*

Bronnen

- Gemeentearchief Oegstgeest, *archief van het gemeentebestuur van Oegstgeest (en Poelgeest), 1813-1930,* inv.nr. 29; 501; 2347. Met dank aan Carla de Glopper.
- Carla de Glopper, *Uit het archief gelicht: Feest in Oegstgeest,* VOOp februari 1999, 23.
- *Leydse Courant* 26 oktober 1863.
- *Nederlandsche Staatscourant* 4 april 1814.
- Edward Sodderland, *Tot behoud van inwendige rust,* Jaarboek Dirk van Eck 2010, 100-102.
- Martinus Stuart, *Jaarboeken van het Koningrijk der Nederlanden, 1814,* Amsterdam 1818, 48-49.
- K.G. Wolthuis, *Burgemeesters in Oegstgeest. Voorlopers,* VOOp april 2005, 3-5.

H.D. TERWEE
1853–1895

J.M. DE KEMPENAER
1895–1900

J.G.M. VAN GRIETHUIJSEN
1900–1930

A.J. VAN GERREVINK
1930–1942 EN 1945

Op de tweede verdieping van het gemeentehuis hangen acht portretten van burgemeesters van Oegstgeest sinds het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815. Vanaf 1998 voerde Els Timmers-van Klink het bewind over de gemeente. Ter gelegenheid van haar afscheid dat op 28 maart jl. plaatsvond, bood het bestuur van VOO haar een speciaal nummer aan van *Over Oegstgeest*, met de burgemeestersportretten die in dit tijdschrift zijn verschenen, aangevuld met vraaggesprekken met haar en met oud-burgemeester Scheenstra. Het interview met burgemeester Els Timmers treft u hieronder aan. Het vraaggesprek met oud-burgemeester Scheenstra zal in het volgende nummer zijn te lezen.

Els Timmers-van Klink

Een vrouw als toegankelijk bestuurder

Door José Niekus en Freek van Beetz

Jeugd en opleiding

Elisabeth Marianna van Klink groeide op in Schiedam in een ondernemersgezin met liefde voor cultuur. ‘Ik was het enige meisje, met twee oudere en twee jongere broers, aan de ene kant verwend, maar aan de andere kant werd thuis telkens meedogenloos de waarheid gezegd. Met een bril op van min negen en van heel Nederland de eerste slotjes op mijn gebit, was ik nou niet bepaald de allerknapste van iedereen. Het was een gezin vol huiselijkheid en warmte, waarin cultuur bovenaan stond. Mijn ouders hadden bijvoorbeeld geen televisie, want ze vonden het belangrijker dat kinderen studeerden en leerden. Er werd thuis veel over politiek gesproken. Mijn vader was lid van de CHU, maar ik ben later ‘omgekeerd’ en VVD-er geworden. Mijn moeder heeft mij de liefde voor geschiedenis en muziek bijgebracht. Zij had ook gymnasium gedaan en we sparden vaak goed samen. Het was een gezin waar je alle vrijheid kreeg en het vertrouwen, mits je dat maar niet beschaamde, want dan werden de teugels behoorlijk aangetrokken. Mijn vader kwam uit een gezin van elf kinderen, waar de meisjes alles moesten doen voor de jongens. Toch zei hij dat als ik ging studeren, ik het niveau moest halen van wat ik thuis geleerd had, altijd een goede baan moest hebben en zelfstandig zijn. Heel vooruitziend eigenlijk.’

Met goed gevolg doorliep zij het gymnasium alfa en vertrok vervolgens naar Heidelberg om te studeren. ‘Ik wilde kinderrechter worden, maar dat jaar waren er negenhonderd aanmeldingen voor rechten in Leiden. Mijn vader

Studerend in Heidelberg is er ook tijd voor ontspanning, 1972. Foto familie Timmers. Links Els van Klink.

J.C. BAUMANN
1946–1950

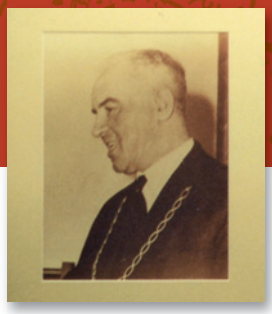

H.L. DU BOEUFF
1950–1968

JHR. T.J.A.J. VAN EYSINGA
1968–1979

MR S.H. SCHEENSTRA
1979–1998

vroeg mij toen of ik geen tolk-vertaalster wilde worden, omdat ik zo goed mijn talen sprak en graag iets met mensen deed. Dat leek me wel wat, maar achteraf bleek dat dus anders te liggen. Op dat moment dacht ik het eerste jaar in Heidelberg te doen – want dat was niet zo ver weg – daarna een jaar naar Engeland of Spanje te gaan en dan aan de grote opleiding in Genève te beginnen. Het eerste jaar studeerde ik alleen Duits en ben geslaagd met een anderhalf. Dat was cum laude, want het liep daar van 1 (het beste) tot 5 (het minste). Ze vroegen me te blijven om Spaans en Engels te doen, want Duits kon ik nu als moedertaal nemen. Bij mijn kandidaatsexamen vroegen de professoren zich af of dit wel mijn droomberoep was, omdat ik wel erg nadrukkelijk aanwezig was!'

Haar man leerde ze in die tijd kennen op een studentenfeestje. 'De vlam sloeg meteen in de pan. Veertien dagen later waren we verloofd, en negen maanden later getrouwd. We kwamen terug naar Leiden en zijn in het Jean Pesijnhofje gaan wonen, vlak bij de Pieterskerk. Dat was van de Waalse Kerk en mijn schoonouders waren daar lid van. Een van de regenten van de kerk wist wel een huisje, maar dat was misschien te klein. Er was een goede douche, de wc was gewoon binnen, en het kostte maar 75 gulden, prima dus. Voor de helft woonden er studenten en voor de andere helft ouderen. De studenten hielden de boel bij, onze taak was bijvoorbeeld de pomp te poetsen. Wij deden ook boodschappen voor de oudere bewoners. Die mix maakte het zo leuk.'

Haar eerste huwelijksjaren woonde Els Timmers in het Jean Pesijnhof bij de Pieterskerk in Leiden, 1976. Foto familie Timmers.

Wonen op Curaçao

In 1976 vertrok het jonge echtpaar Timmers-van Klink voor twee jaar naar Curaçao en dat werd voor haar geen onverdeeld genoegen. 'Een nadeel van Curaçao was dat ik niet mocht werken. Mijn man was de tweede man in het kabinet van gouverneur Leito en die wilde niet dat de echtgenoten van zijn mensen betaald werk deden. Dat vond ik best heftig. Net van de universiteit, en daar zit je dan. Wat doe je de hele dag, terwijl je hersens nog staan op studeren? Het betekende drie dagen per week naar recepties

De eerste kerst op Curaçao, 1976. Foto familie Timmers.

gaan en andere officiële dingen, want we zaten in alle kaartenbakken. Dat hield ook in, dat ik veel achter mijn naaimachientje zat om nieuwe jurken te maken. Op een gegeven ogenblik werd bij het Peter Stuyvesant College een leraar Duits gevraagd voor 12 uur per week. Voordat ik dat met mijn man had kunnen bespreken, werd hij al bij de gouverneur geroepen: 'Ik heb gehoord dat uw vrouw dat wil doen; dat kan niet'. 's Middags belde de vrouw van de gouverneur me op of ik op de thee wilde komen. Ze had begrepen dat ik me verveelde en ze had nog wel een leuk klusje voor me, namelijk voor ongehuwde moeders baby-uitzetten maken! En dat, terwijl ik op dat moment zelf kinderen wilde, die maar niet kwamen! In die maatschappij wilde ik niet te lang wonen. Mijn man had een contract voor twee jaar en daarna zouden we verder kijken. En dat werd teruggaan naar Nederland, want nu wilde ik aan de slag en ergens mijn tanden in zetten.'

Van lesgeven naar besturen

Na het avontuur in Curaçao verhuisden ze naar Rotterdam, waar Els Timmers-van Klink meteen een baan kreeg als docente Duits. 'Veertien jaar heb ik lesgegeven op het Montessorilyceum. Na een paar jaar twijfelde ik er al aan of ik wel de rest van mijn leven hetzelfde verhaaltje wilde afdraaien voor leerlingen die nooit ouder worden. Ik wilde in de schoolleiding komen. Daar moest je een cursus voor volgen, maar de school hield dat tegen. Maar ik wilde toch

Onthulling in 1994 door deelraadvoorzitter Els Timmers van een replica van de eerste ANWB-paal. In 1894 stond de eerste paal op dezelfde plek.

echt een bestuursfunctie en ben toen de politiek in gegaan. Al snel kwam het bestuur van de VVD-vrouwen Rotterdam in zicht. Alle politieke partijen hadden toen nog een vrouwenafdeling. Dat waren de naweeën van de tijd van de verzuiling.'

De VVD-vrouwen waren voor haar een opstapje naar het grotere politiek-bestuurlijke werk. 'Ik wilde eraan ruiken, en ik voelde dat dat was waar ik van hield. Iedere keer weer andere uitdagingen en wat neerzetten. Toen we verhuisden naar Kralingen vroegen ze me al snel of ik in de deelraad wilde komen. Vooral het bestuurlijke trok me. Als ik in het onderwijs rector of conrector was geworden, was ik de politiek niet ingegaan. Dat bestuurlijke loopt als een rode draad door mijn leven. Na twee jaar in de deelraad kwam de vraag of ik in het dagelijks bestuur wilde, dat is zoiets als het wethouderschap. De touwtjes in handen krijgen, dat trok me wel. Toen Crooswijk bij Kralingen kwam, werd ik voorzitter van deelraad Kralingen-Crooswijk. Dat vond ik het allerleukste, want eigenlijk was je een soort burgemeester en je stond als het ware boven de partijen. In Kralingen woonde mevrouw Leemhuis, op dat moment dijkgraaf van Delfland. We hadden nogal wat akkefietjes met de waterhuishouding en ik sprak haar regelmatig; de huizen van de bewoners dreigden in te storten, want de palen stonden droog. Een paar keer heeft ze mij gevraagd of burgemeester worden niets voor mij was, want ze vond mij er geknipt voor. Later kwamen we elkaar weer eens tegen – zij was inmiddels Commissaris van de Koningin – en zei ze: "Oegstgeest komt vrij, ga solliciteren". Dat deed ik en verder moet je het dan zelf doen. En het ging door!'

Emancipatie: keuzes maken

'De vrouwen met wie ik indertijd in het bestuur van de VVD-vrouwen zat, hadden allemaal gestudeerd. In *no time* heb ik de vrouwenafdeling opgeheven, want dat vond ik een ouderwetse toestand. Die vrouwen moesten gewoon de politiek in of een echte baan zoeken. In het begin van mijn tijd hier zat emancipatie in mijn portefeuille en heb ik ook wel bijeenkomsten georganiseerd. Dan hield ik mijn verhaal waarom ik het belangrijk vond dat vrouwen werkten, wat de meerwaarde daarvan was. Ik droeg mijn eigen visie uit. Er is zoveel geld geïnvesteerd in goede opleidingen: pak die kans om wat met een beroep te doen. Echt iets bereiken kan alleen maar met een *full time job*. Als ik naar mijn werk kijk, dat kan niet anders dan *full time*. Maar met allebei 70 uur werken kan je geen kinderen hebben. Of je moet een andere keuze maken. De ene ouder een paar jaar 40 uur en dan omdraaien bijvoorbeeld. Of je gaat het regelen met een *au pair* of met je ouders, zoals wij hebben gedaan. Als je als vrouw verder wil, dan moet je dat vaak opeisen bijna.'

Burgemeester in Oegstgeest

'Wat mij aantrok in Oegstgeest was het groene en kleinschalige. Het leek op Kralingen en zeker toen Crooswijk er

bij kwam heb ik daar met veel plezier gewerkt. Ik hou van een *mix*, Kralingen alleen was wel heel erg eenzijdig.' Natuurlijk lag er bij haar aantreden het een en ander op haar te wachten.

'Er was, net als nu trouwens, een reorganisatie bezig van het gemeentelijke apparaat. Dat moest worden vlotgetrokken. Het was een organisatie met de deuren dicht. Er heerste een nare angstcultuur. Ik begon met dat te laten ontdooien. Dat was best lastig. In de top van de organisatie zaten wat hielenlikker en jaknikkers. Ieder mens heeft een schouderklopje nodig, maar alleen maar schouderklopjes, dat kan niet. Kijk in de spiegel, zelfkennis. Verder was ik frank en vrij, en wat me opviel was de nieuwsgierigheid waarmee mensen een vrouwelijke burgemeester tegemoet traden. Men was wel erg op zijn hoede hier, vergeleken met het Rotterdamse waar alles klip en klaar gezegd werd. Het college-team liep goed. Het was een mooi begin.'

In Poelgeest waren de eerste huizen in aanbouw. 'Omdat het de eerste duurzame wijk van Nederland was, ben ik nog geïnterviewd. Inmiddels is dat al lang niet meer zo. In nieuwbouw, bijvoorbeeld in Nieuw-Rhijngeest, zie je veel meer kennis over andere systemen om energie op te wekken. Maar toen was Poelgeest helemaal in. Helaas is met deze wijk een verkeerde start gemaakt. Dat moest worden rechtgetrokken en dat was eigenlijk te laat. Iedere keer werden per stukje nieuwe bestemmingsplannen gemaakt, waartegen prompt bezwaar werd aangetekend. Want daar zijn we hier helaas goed in; Oegstgeest heeft het grootste aantal zaken bij de Raad van State. Dan komt er een jurist mee en dat is dan een buurman. Er had één bestemmingsplan moeten zijn en dan doorbouwen. Het bouwen ging heel langzaam en daar is ook geld mee verloren. In Rhijngeest hebben we ook financiële problemen, maar daar is het puur en alleen de recessie, die ons de nek omdraait. Poelgeest is nu toch een mooie wijk geworden met een mooie school en het oudste bruggetje over de Haarlemmertrekvaart. De zaak is afgeschreven en financieel is het nu op orde. Maar waar het de bereikbaarheid betreft, is er nog een slag te slaan. Met de auto kan je alleen over de brug, met de fiets heb je nog een tunneltje, maar de bedoeling is wel dat er nog een brug komt en daar moet Leiden aan meebetalen. Uiteindelijk komt ook dat wel goed.'

Dualisme, kwaliteit van bestuur en integriteit

Meer dan vijftien jaar was ze burgemeester van Oegstgeest en in die jaren is veel gebeurd. Veel is afgesloten, het nodige loopt nog door. Op bestuurlijk niveau springt er voor haar één ontwikkeling uit. 'In 2002 zijn de gemeenteraden van monisme naar dualisme gegaan. Vroeger was de wethouder oppermachtig en werd altijd gesteund door zijn fractie. Hij was ook onderdeel van de raad. Dat was toen ineens afgelopen. De wethouder werd op afstand gezet en de raad kreeg veel meer te vertellen, meer zoals de Tweede

De eedsaflegging bij de herbenoeming in 2010. Foto Witte Weekblad.

Een moeilijk moment: in november 2012 dienden alle vier de wethouders per direct hun ontslag in. Foto Patrick van Ravensbergen.

Kamer. Ineens moesten wethouders ook voor hun eigen partij verantwoording afleggen. Ze werden veel meer aangesproken. Dat was lastig en daar moesten ze aan wennen. Er zijn veel wethouders die opstappen. Te weinig gesteund door de eigen achterban. Dat heeft daarmee te maken. Ook in Oegstgeest zijn daardoor wethouders opgestapt. Dat zijn drama's, ook op het persoonlijke vlak. Ik vraag me af of het dualisme tot een verbetering heeft geleid. Wat ik op zich goed vind, is dat de raad een stuk kritischer is geworden. Maar je ziet ook dat de raad, zeker in een kleinere gemeente, heel graag op de stoel van die wethouder gaat zitten. Voor een burgemeester is het daardoor ook lastiger geworden. Als burgemeester ben je het hoofd van de raad, dus moet je voor je raad staan, maar je bent ook voorzitter van het college. Als tolk-vertaler moest ik snel schakelen in alle talen en daarbij ook kunnen aftasten: met wie zit ik om de tafel. Die ervaring kwam me goed van pas.'

De laatste tijd lees je over de achteruitgang in kwaliteit van raadsleden en het moeizame werven van kandidaten.

‘Bij ons in de raad zitten gelukkig goede, en goed opgeleide mensen. Maar dat is Oegstgeest. Ik kan me voorstellen dat dat elders anders ligt. Je wordt er ook niet goed voor betaald, het raadslidmaatschap kost per week veertien uur gemiddeld en je krijgt 450 euro bruto per maand. Daar kan je geen baan voor laten schieten. Wat mij opvalt’ – en dit zegt Els Timmers-van Klink met enige nadruk – ‘is dat de politiek in Nederland harder is geworden. Het is afrekeningspolitiek. Je mag bijna geen fouten meer maken. Er wordt op je ingehakt. Op een blog schreef iemand over mij, naar aanleiding van het feit dat er hier ambtenaren vanwege overtreden van de integriteitscode op staande voet ontslagen waren: Burgemeester Els Timmers ‘gooit ze over de Klink en voert een schrikbewind’. Daar herken ik mezelf helemaal niet in. Uiteindelijk ging het om twee ambtenaren, maar tegen de mensen die de zaak gesanctioneerd hebben met hun handtekening, hebben we wel disciplinaire maatregelen moeten treffen. Die hadden op moeten letten en hebben hun taak verzaakt. Zoiets laat wel sporen na in de organisatie.’

Een dieptepunt was het integriteitsonderzoek van enige jaren geleden, waarbij ook de integriteit van de burgemeester zelf in het geding was. ‘Er was twijfel over de integriteit van een paar raadsleden. Men wilde het onderzoek breder trekken naar een bepaalde wethouder en de burgemeester. Er is toen ook officieel onderzoek naar mij gedaan. Daar kwam uit dat ik op de avond van de raadsvergadering over de verplaatsing van de voetbalclub ASC, een rood jasje aanhad met een zwarte rok. Dat waren de kleuren van ASC. Dat zou belangenverstrengeling zijn! Het heeft de kranten gehaald en het wordt nu gebruikt om te laten zien hoe belachelijk een integriteitsonderzoek kan worden. Het leuke van vrouw zijn is dat ik mijn kleren heel bewust uitkies. Als ik weet dat ik twee partijen bij elkaar moet brengen in een rustige sfeer, dan doe ik groen aan. Van deze vergadering wist ik dat die lastig zou worden: ze zullen weten dat ik de voorzitter ben, ik ga in knalrood! Natuurlijk raken deze zaken me, want ik kom uit een ouderwets gezin waar integriteit bovenaan stond. Ik heb nog nooit in mijn leven zo’n natte rug gehad. Op een gegeven moment glijdt het allemaal van je af. Voor het thuisfront is het het ergste. Dan zei ik: kom op, morgen wordt de vis in die krant verpakt. Ze moeten iemand schoppen, laten ze dan maar tegen mij schoppen.’

Corpus en een bijzondere vondst

In 2008 verrichtte Koningin Beatrix de officiële opening van Corpus. ‘Het idee kende ik uit Rotterdam. In een beeld van Niki de Saint Phalle zou een museum komen over het menselijk lichaam. Ik vond het jammer dat het niet doorging. Professor Voûte, de oncoloog, kwam praten over Corpus. Er waren nog wat problemen en toen heb ik de touwtjes aan elkaar geknoopt. Dat het is gelukt, vind ik een hoogtepunt. Er is meer bedrijvigheid in Oegstgeest waar we tevreden over kunnen zijn. Kijk eens naar de instituten

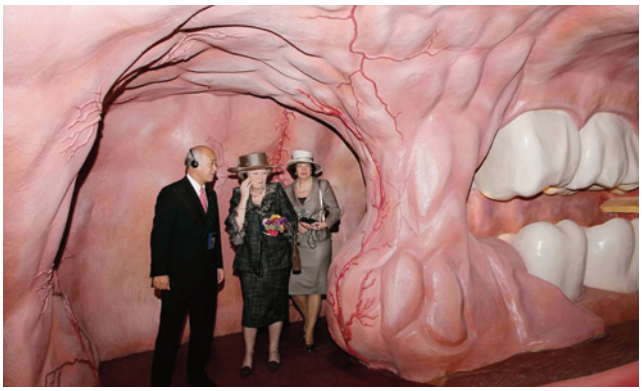

Een hoogtepunt: opening Corpus in 2008 door Koningin Beatrix.

en instellingen die we hebben. We hebben een bruisend platform van ondernemers, dat nu tien jaar bestaat. Ook Nieuw-Rhijngeest gaat vol komen. Daar komt Martin Ward Anderson (een bedrijf, red.) en er is al een groot Hilton. Ook met het MEOB-bedrijventerrein gaat het tussen nu en de komende vijf jaar echt wel lukken.’

Iets wat ik met heel veel plezier gedaan heb en wat ook een tijd in mijn portefeuille zat, was de monumentenzorg. Zo jammer dat ik dit kwijtraakte bij de laatste collegevorming. Geschiedenis heeft altijd mijn interesse gehad. Wat ik al bijzonder vond, is dat ze bij de opgravingen in Nieuw-Rhijngeest een heel skelet hebben gevonden van een vrouw met een ketting van glazen kralen en halfedelstenen – 35 of 40 kralen – om haar nek. Een collega uit de regio sms-te mij: ook toen al was Oegstgeest een sjieke gemeente! Ik hoop dat ik nog een keer op de foto kom met die ketting! Het schijnt dat er nog een heel bijzondere vondst gedaan is waar we binnenkort meer over zullen horen. De enige vereniging waar ik lid van ben, is Oud Oegstgeest. Het vijfde lustrum is gevierd met allemaal vragen over Oegstgeest. Ik was toch wel een beetje trots dat ik als niet-Oegstgeestenaar bij de laatsten op het podium stond. Wie weet ga ik in de toekomst vrijwilligerswerk in die richting doen. Voor mij is er geen toekomst zonder verleden.’

Burgemeester dicht bij de mensen en boven de partijen

'Als je bij mensen op bezoek gaat, krijg je soms een bijzondere inkijk in de privéwereld van de burger. Het hele huis speciaal gepoetst speciaal voor mij, cake gebakken en zo. En dan hoor je verhalen! Waarom mensen het doen, weet ik niet precies, maar ik geniet ervan. Boodschappen doen in de De Kempenaerstraat duurt uren, want je praat met die en die. Dan herken je mensen ook weer. Een kleine gemeente als Oegstgeest of een maatje groter is veel persoonlijker. Anders ben je alleen maar bestuurder. Nu is er een stel pubers achter je en die roepen dan ineens: dat is de burgemeester! Die heb je dan een keer de verkeersdiploma's uitgereikt.'

Dicht bij de mensen staan betekent ook dieptepunten ervaren. 'In het begin ben ik een paar keer bij huisuitzettingen geweest. Dat zijn gebeurtenissen die op je netvlies staan gegrift. De eerste vond ik het heftigste. Dat ging om een vrouw in een volstrekt verwaarloosd huis, waar de afvoer en elektriciteit waren afgesloten. In dat huis stond een wiegje dat helemaal tiptop schoon was met een pop erin. Haar kind was overleden. Waarom laten we het afweten, dacht ik toen. Met de kerken heb ik een pastoraal overleg gestart, maar daar is weinig uitgekomen. Dan zie je dat de stad anders is, die pakt dat wel op. In Rotterdam zaten we iedere twee maanden bij elkaar. Hier word je naar huis gestuurd en moet je maar zelfstandig gaan wonen. De brand in Rivierduinen was ook een dieptepunt, een drama voor de bewoners.'

'Waar ik energie van krijg' – en er verschijnt een brede lach – 'is Oegstgeest in Beweging. Het is gewoon ontstaan uit burgerinitiatieven door mensen bij elkaar te brengen. De mond is vol over de participatiemaatschappij, maar wij hebben het hier al! Ons kapitaal zijn de vrijwilligers. Of het nou voor het voetbal is, de mantelzorg, of Vereniging Oud Oegstgeest, noem maar op. En dat jaar na jaar.'

Er is een groot verschil tussen een deelraadvoorzitter en een burgemeester. 'Deelraadvoorzitter zijn doe je vanuit je partijachtergrond. Je stemt ook mee in de raad en als voorzitter kwam ik terecht in situaties waar ik niet achter stond. Als er een initiatief kwam vanuit de VVD, dan moest ik meestemmen, ook al vond ik dat voorstel niet terecht. Ik was wel het partijboegbeeld, terwijl je als burgemeester boven de partijen moet staan. Je bent er voor alle burgers en niet alleen voor de burgers van je eigen partij. Dat heb ik altijd gevonden en dat heb ik in de praktijk ook zo gevoeld.'

Alles overdenkend is het voor haar duidelijk. 'Dat ik het zo'n leuke baan vind, heeft ook met de kleinschaligheid te maken. De lijntjes bij het bestuur zijn kort, je kan langskomen bij de burgemeester en de wethouders. Dat krijg je in Leiden niet voor elkaar. Dat verlies je bij schaalvergroting. Ik ben sowieso een positief mens, voor mij zijn de nare dingen tien procent, en de leuke dingen negentig.

Ik hoop dat mensen van me zeggen dat ik een toegankelijke burgemeester was. Niet afstandelijk, dat mensen altijd bij me terecht konden en dat ik een luisterend oor had. Dat vind ik heel belangrijk. Wat niemand me afneemt is dat ik de eerste vrouwelijk burgemeester van Oegstgeest ben geweest. Daar krijg ik misschien wel een naambordje voor.' En met een lach: 'Als het maar geen doodlopend pad is, graag een brug of zo. Dan breng je echt de ene partij naar de andere.'

Burgemeester Timmers feliciteert namens de gemeente het diamanten echtpaar Greet en Aat de Graaf, september 2013. Foto Wil van Elk.

Sluitstuk van carrière en een wenkend perspectief: Venetië

Hoewel Els Timmers-van Klink aanvankelijk Oegstgeest niet als eindstation zag voor haar carrière is het anders gelopen. 'In het vijfde jaar van een termijn beginnen de gesprekken over de herbenoeming voor de volgende zes jaar. En men zei: als je nu weggaat, dan zijn we aan de goden overgeleverd en is het afgelopen met Oegstgeest. De nieuwe commissaris van de Koningin, Jan Franssen, zette overal waarnemers neer, want hij was voor samenvoegen. Als ik wegging, zou er geen kroonbenoemde burgemeester meer komen. Op zich wilde ik nog wel een stap verder, maar onze dochter zat toen net in de puberleeftijd en moest eindexamen doen. Wat had ik allemaal niet kapot gemaakt door weg te gaan. Daarom besloot ik door te gaan, maar heb wel gezegd dat de kans bestond dat ik tussendoor zou vertrekken. Maar dan zit je er eenmaal en dan wil je ook niet weg! Toen kwam de tweede herbenoeming en merkte ik dat het welletjes was: Ik wil wel herbenoemd worden, maar de termijn maak ik niet vol, ik vertrek als ik 65 ben.'

Het echtpaar Timmers komt nog vaak op Curaçao door het werk van hem. Menigeen zou het een aantrekkelijk idee vinden om – als de tijd daar is – er te gaan wonen. Er volgt een gedecideerd 'o, nee' bij het opperen van deze gedachte.

‘Het is geen straf er vaak te komen, maar ik zou er niet willen wonen. Het eiland is veel te klein. Het culturele leven is weinig gevarieerd. Even een weekend naar Parijs gaan, kan niet, want het is altijd vliegen of de boot nemen. Voorlopig wil ik nog niet door een agenda gestuurd worden. Ik hou alles even af. Eerst gewoon lekker thuis. En dan naar Venetië, Italiaans en kunstgeschiedenis studeren. We hebben een topappartement gehuurd aan het *Canal Grande*, naast de Academiabrug. Alleen die brug over, dan nog twee kleine bruggetjes en dan ben je bij het instituut van de universiteit. Het is echt een droom die uitkomt.’

De toekomst van Oegstgeest

‘Als ik Oegstgeest vergelijk met Rotterdam, dan brachten de deelraden in Rotterdam het bestuur dicht bij de burger. Ook daar stond mijn kamerdeur open, ook daar konden de mensen langskomen en werd je gevraagd voor het jubileum van een lokale fanfare. Daar had burgemeester Peper geen tijd voor, maar de deelraadvoorzitter wel. Dat gaf een beetje *cachet* en je kon de vrijwilligers ook een keer in het zonnetje zetten. Kleinschaligheid is zo belangrijk. We zullen zeer zeker zelfstandig blijven, de eerstkomende jaren. Er komt nu een waarnemend burgemeester. Als rond de zomer duidelijk is of we de samenwerking moeten concentreren op Leiden of Katwijk of doorgaan zoals nu, kan naar aanleiding van de uitkomsten van dat onderzoek het profiel van de burgemeester worden bijgesteld. Hoe het in de verre toekomst zal gaan, hangt helemaal af van hoe de gemeentes eruit gaan zien, maar voor de komende jaren zal Oegstgeest bestuurlijk zelfstandig blijven.’

Foto Patrick van Ravensbergen, 2014.

De studententijd van Vasalis aan de Lijsterstraat

De bekende dichteres Vasalis, die onder andere de Constantijn Huygensprijs (1974) en de PC Hooftprijs (1982) voor haar oeuvre ontving, woonde in haar studententijd in de Leidse Vogelwijk. Dit werd in 2011 bekend toen haar biografie verscheen, geschreven door de Maastrichtse hoogleraar Maaike Meijer. Onlangs werd door de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde een gevelsteen bevestigd onder het raam van haar oude studentenkamer in de Vogelwijk, aan de Lijsterstraat 36.

Door Josine Heijnen

Margharetha Leenmans (Kiek) werd in 1909 geboren in Den Haag als tweede dochter van geschiedenisleraar Henrik Leenmans en Louise Leenmans-Creutzberg. In 1927 vertrok ze naar Leiden om geneeskunde te gaan studeren, waar haar oudere zus Ank het jaar daarvoor ook in Leiden al aan begonnen was. De zusjes werden meteen lid van de Vereeniging van Vrouwelijke Studenten te Leiden (VVSL), maar woonden de eerste tijd nog thuis in Den Haag. Later verhuisden ze samen naar de Lijsterstraat, waar ze een kamer deelden.

De hospita

Op Lijsterstraat 36 woonde een weduwe met drie kinderen, die vier kamers aan studentes verhuurde. De kinderen heetten Jannie, Rinus en Rietje, maar wie de hospita was is onbekend. In de biografie van Maaike Meijer lezen we dat de band tussen de huurders en de hospita goed was. Kiek nam van vakanties souvenirs voor de kinderen mee en haar moeder hield, ook nadat Kiek en haar zus uit huis waren, goed contact met de weduwe. De kinderen renden vaak druk door het huis – wat het studeren soms lastig maakte – maar dit werd weer ruimschoots goed gemaakt door de hartelijkheid van de hospita wanneer ze bijvoorbeeld in het plat-Leids vroeg: ‘Moddu na kollesie?’

Ligging

De Vogelwijk was in 1927 nog in aanbouw, het huis waar Kiek en haar zus Ank woonden nog maar net gebouwd. Hun kamer was op de eerste verdieping, met uitzicht op de Annakliniek (nu het Vogelplantsoen). Op de foto zien we beide zusjes in het raam zitten, Kiek links op de foto. In 1932 schreef Kiek over het uitzicht in haar dagboek:

Boven: Kiek met zus Ank in het raamkozijn van de bovenkamer op Lijsterstraat 36 met uitzicht op de Annakliniek, circa 1937. Onder: het huidige uitzicht. Foto Eep Francken.

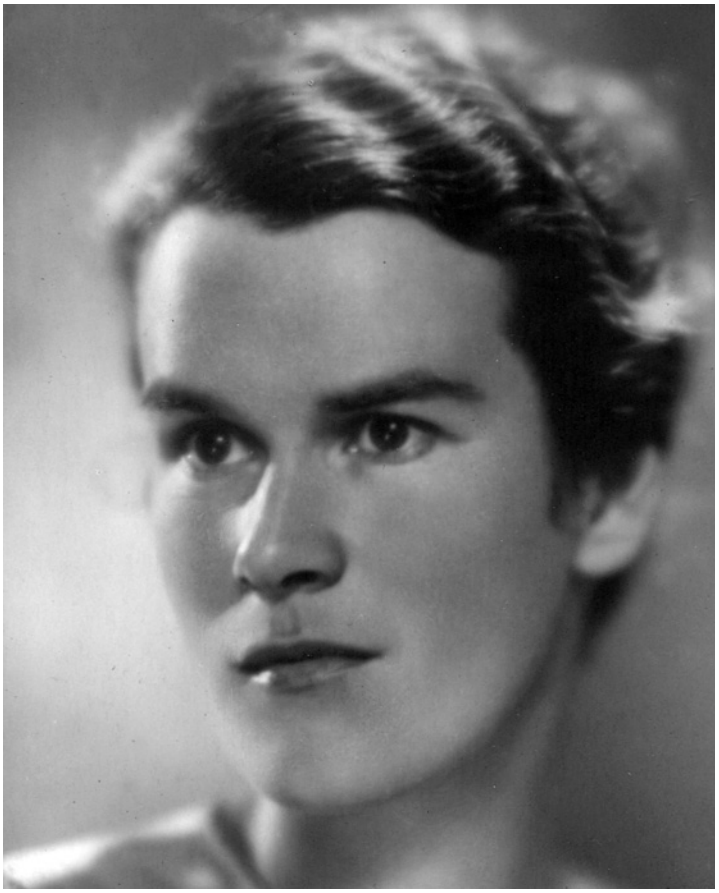

Portret van M. Vasalis, rond 1936 (bron: Maaike Meijer, M. Vasalis, een biografie *(Amsterdam 2011).*

Het is nu avond geworden. Ik schrijf door de schaduw van mijn hand heen, het licht komt van de lantaarn voor het raam. De bovenste rij ramen van de Annakliniek zijn nog verlicht. Er is een gave maan, azaleageel, de lucht boven de kliniek is donkerder blauw dan boven de rode huizen in de Merelstraat. De bomen naast de kliniek zijn losgewoeld door de wind en waaien nu licht en vreugdevol. De koeien staan op het weiland, dicht bij elkaar, het ruikt zoals in Savoie, naar warm gras en koele lucht. Ik heb hier de hele avond voor het brede open raam gezeten, ik heb de zon zien weggaan. Ik heb de glans op de ruggen der paarden zien wisselen, van witte spiegeling diep zien worden, zodat het geen licht meer was maar kleur; doorgloeid bruin; toen zijn ze weggehaald, de paarden, ze werden achter een wagentje gebonden en liepen hoog en licht met losse staarten de straat uit. En de koeien hebben straks nog gedempt en binnensmonds geloeid.

Studententijd

Kiek en haar zus Ank waren actieve leden van de VVSL, dat in die tijd een verandering doormaakte van een leesgezelschap naar een gezelligheidsvereniging, in sommige opzichten analoog aan het Corps. Wegbereiders zoals Aletta Jacobs en Maria Slothouwer hadden de plaats van vrouwen aan de universiteit al wel bevochten, maar helemaal geaccepteerd werden de studentes nog steeds niet. Het was voor de VVSL dan ook een belangrijke gebeurtenis dat in Kieks aankomstjaar 1927 ook prinses Juliana lid werd; dit gold als een bevestiging voor zowel het studeren van vrouwen als voor het 'bestaansrecht' van een vrouwelijke gezelschapsvereniging. Hun generatie studentes was zich wel bewust van hun positie en hoe hard hun voorgangsters daarvoor gewerkt hadden, maar permitteerden zich iets meer vrijheid en ontspanning.

In het clubgebouw van de VVSL – Kiek maakte de verhuizing naar het Rapenburg 65 ook mee – was 's middags na college thee, waarop een borrel volgde en 's avonds de gelegenheid om samen te eten. Er waren ook veel subverenigingen waar bijvoorbeeld gesport of toneelgespeeld werd. Kiek hockeyde en roeide ook bij 'De Vliet', maar was vooral actief in de toneelvereniging 'T.V.S.L.' waarmee ze op het lustrum in 1930 het toneelstuk *Weekend* van Noël Coward opvoerde. Ook zat ze dat datzelfde jaar in de redactie van de lustrumalmanak en schreef ze over de ontwikkeling van de VVSL van stijf wetenschappelijk gezelschap tot een hechte zelfstandige club waar vooral de gezelligheid belangrijk was – iets om volgens Kiek trots op te kunnen zijn. Het schrijven beperkte zich in haar Leidse tijd vooral tot dit soort artikelen en haar dagboek; ze heeft tijdens haar studie rond de twintig gedichten geschreven, maar die heeft zij nooit gepubliceerd.

Van de heren leden van het Corps moest Kiek niet veel hebben – studentes die over de Breestraat liepen of reden werden met regelmaat nageroepen of gefloten, iets waarover zij regelmatig haar beklag deed in een brief aan een vriendin. Een relatie of verloving was overigens onder de VVSL-studentes niet zo gewild: dit betekende vaak het einde van het vrije ongebonden leven, wat de studentes liever uitstelden tot na hun studie. Dat Kiek voor de ontspannen kant van het studentenleven wel waardering had, blijkt uit een brief aan Ank over haar bezoek aan het lustrum van Vindicat in Groningen, waar ze samen met vriendin Jet Land was uitgenodigd door Vindicaters Frits en Piet. Haar gastheer was ernstig saai, schreef ze, maar het lustrum vooral uitbundig: twee dagen lang diners, een bal, een paardenrace, een toneelstuk en een gala. Naar feesten en partijen ging ze graag, waar ze ook een graag geziene gast was met haar vrolijkheid en charmante voorkomen.

Het actieve VVSL-lidmaatschap zette ze voort tot ongeveer 1933, toen ze zich vooral begon te ergeren aan de 'kuddementaliteit' van de studentes en het 'geroddel' op de club. Ze werd eind dat jaar lid-af en bleef nog een jaar aan de Lijsterstraat wonen. Daarna vertrok ze naar Amsterdam om zich verder in de psychiatrie te specialiseren.

De plaquette met de beeltenis van Vasalis door Aart Schonk, vervaardigd in opdracht van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en aangebracht op 4 december 2013. Foto J.P. Sigmond.

Bronnen

- Mineke Bosch, *Het geslacht van de wetenschap, vrouwen en hoger onderwijs in Nederland 1878-1948,* Sua Amsterdam 1994.
- Eep Francken, *Lijsterstraat 36: een literair monument in de Vogelwijk* in: *De Praatvogel, uitgave van de Stichting Wijkcomité Vogelwijk*, Leiden 2011.
- Leon Hanssen, *Een misverstand om in te geloven, de poëzie van M. Vasalis* Athenaeum Amsterdam 2006.
- Maaike Meijer, *M. Vasalis, een biografie,* G.A. van Oorschot, Amsterdam 2011.
- De VVSL-archieven van de SALS (Stichting archief Leids studentenleven).

M. Vasalis
Het ezeltje

In de korte, blauwe schemering
deed ik een kleine wandeling.
De grond was rood, gebarsten-droog.
De lucht was dun en vreeslijk hoog,
en blauwe distels stijf en grillig
ritselden driftig en onwillig.
Stil grazend naast een grijze rots
zag ik opeens op hoge benen
een jonge ezel; zijn oren schenen
doorzichtig, zijn gelaat was trots.
Zijn lange, ambren ogen blonken
als water, ernstig en bezonken
en onpartijdig was zijn blik.
En na een korte, felle schrik
verstarde ik in verwondering.
Of kan het eerbied zijn geweest
voor dit schoon, ongeschonden beest,
waarmee ik langzaam verder ging?
Een pijnlijke herinnering:
zo ben ik vroeger ook geweest.
Die gaafheid en zachtzinnigheid,
onzware ernst en droomrigheid,
o kon ik dat nog ééns herwinnen,
kon ik nog ééns opnieuw beginnen.

Uit de bundel Parken en woestijnen, *G.A. van Oorschot, 1940.*

Rittenburg

In het boek dat Freek Lugt eind dit jaar over Oud-Poelgeest hoopt te publiceren, besteedt hij ook aandacht aan de schrijvers die er een rol speelden. Van Jan Wolkers weet iedereen dat. Over auteurs als Harry Mulisch en Willem Frederik Hermans hebben sommigen in dit verband ook wel eens gehoord. Maar over Leonhard Huizinga?

Het was in het allerholst van de nacht. Twee grote volle manen stonden met verwijtende gezichten aan de hemel.
'Hoe hard rijden we nu?' vroeg ik.
'Zesennegentig,' zei Adriaan en draaide achteloos het stuur drie keer rond.
'Waar rijden we nu?' vroeg ik.
'Op de markt in Rittenburg,' zei Adriaan.
'Rittenburg is een schilderachtig stadje,' zei ik. 'Het bezit een fraai middeleeuws stadhuis met een monumentale trap.'
'Nee,' zei ik toen het lawaai was opgehouden, 'het BEZAT een fraai middeleeuws stadhuis. Kijk nou toch eens wat je gedaan hebt. Je kunt toch niet met een automobiel deze monumentale trap op.'

Kenners weten dat zo bijna alle boeken over Adriaan en Olivier beginnen, een 'schelmse' tweeling die kasteel Torenvliet of Korenvliet vlak buiten Rittenburg heeft geërfd. In de jaren '60 werd in kringen van Groningse Neerlandici verteld dat de trap waarop de auto werd geparkeerd naar die van het Oegstgeestse gemeentehuis in het Wilhelminapark is gemodelleerd en dat voor Torenvliet kasteel Oud-Poelgeest model stond. Het stadhuis had destijds inderdaad zo'n trap en Oud-Poelgeest voldoet ook aan de omschrijving met zijn gazons waarop het goed sherry drinken is en vijvers waaruit bevallige waternimfen kunnen opduiken. En Huizinga woonde, wist men in Groningen, in Oegstgeest, naast kasteel Oud-Poelgeest. Overigens denken sommige niet-ingewijden, met name Zeeuwen, dat Middelburg met het daarbij liggende buiten Toorenvliedt de inspiratiebronnen zijn geweest.

De illustrator van dit eerste boek uit de reeks 'Adriaan en Olivier' was kennelijk niet precies op de hoogte van het uiterlijk van Oud-Poelgeest.

Leonhard Huizinga is inderdaad praktisch naast kasteel Oud-Poelgeest opgegroeid. Zijn vader was de beroemde cultuurhistoricus *(Herfsttij der Middeleeuwen)* Johan Huizinga en het gezin woonde in de Raadsherenbuurt, aan de Van Slingelandtlaan. Dat is weliswaar niet echt in Oegstgeest maar wel bijna. De naam Torenvliet kan zijn ontleend aan het huis van die naam in Valkenburg, aan de andere kant van het voetveer over de Rijn, de naam die in het verleden wel is verward met die van Torenveld aan de Wijttenbachweg. De naam Rittenburg heeft verdacht veel van Brittenburg, het Romeinse castellum bij Katwijk. Torenvliet ligt in de romans aan de weg naar Woudekerk, een naam waarin niet moeilijk het nabijgelegen Koudekerk is te herkennen, waar een ander kasteel Poelgeest lag. En het op de omslag van het eerste boek afgebeeld tuinbeeld doet ontegenzeggelijk denken aan het Tillenbeest in de Drakenzaal. Al met al is het dus best mogelijk dat we inderdaad in Rittenburg wonen.

Een van de weinige foto's waarop de trap van het oude raadhuis in het Wilhelminapark te zien is (Digitaal Archief Oegstgeest, id.nr. 711-DG-505, ca. 1901).

Kasteel Torenvliet. Kan het romantischer? (Digitaal Archief Oegstgeest, id.nr. G00092, ca. 1985).

Trams in Oegstgeest

Door Herman Oost

Het thema voor de Open Monumentendag 2014, in het weekeinde van 13/14 september, is *Op reis*. In dat verband leek het me wel interessant eens te kijken naar een monumentaal vervoermiddel in het verleden van Oegstgeest, de 'Blauwe Tram'. De Blauwe Tram was een zeer bekende verschijning in het westen des lands. Het waren trams van de NZH, die van 1924 tot 1961 reden in Noord- en Zuid-Holland, tussen Den Haag en Alkmaar, en die hun naam dankten aan de kleuren waarin ze geschilderd waren: blauw met een lichtgrijze bovenbouw (raamstijlen en dak). En van 1924 tot 1960 reden ze dus ook in Oegstgeest, vanuit Leiden naar Haarlem, Katwijk, Noordwijk en Oegstgeest zelf.
Maar de Blauwe Tram was niet de enige en niet de eerste tram in Oegstgeest. Het begon op 22 november 1879 met de Leidse stadslijn, een paardentram die van het Stationsplein, toen nog op Oegstgeester grondgebied, over de Stationsweg de stad in reed. De annexatie van 1896, waarbij het gebied tot aan de Poelbrug (tegenwoordig de Posthof) bij Leiden kwam, maakte een, overigens tijdelijk, eind aan het rijden van de stadslijn van Leiden in Oegstgeest. De hervatting in 1911 komt later aan de orde.
Maar het echte tramgeweld barstte iets later los. In 1878 was het wettelijk mogelijk gemaakt om op of langs openbare wegen een spoorweg aan te leggen met beperkte snelheid, namelijk maximaal 15 kilometer per uur, ofwel een tramweg. Openbaar vervoer was (ook) toen een zaak van particulier initiatief, binnen de door de overheid gestelde voorwaarden, en de wetswijziging leidde tot een veelheid aan voorstellen in de vorm van concessie-aanvragen, ook voor Oegstgeest. Zo vroeg H.C.F. Couwenberg toestemming voor een stoomtramweg van Leiden naar Katwijk via de Morsweg en de Haagse Schouw, met een door hemzelf ontworpen 'stoomtramwagen'. Hoewel de gemeente Oegstgeest akkoord was, ging het verhaal toch niet door.

Succesvoller was de concessie-aanvraag van J.L.J. Jansen uit Hillegom voor een stoomtramlijn Haarlem-Leiden in 1879. De verkregen concessie werd overgedragen aan de op 2 juni 1880 opgerichte Noord-Zuid-Hollandsche Stoomtramweg Maatschappij, die onmiddellijk met de aanleg van de trambaan begon. Op 16 mei 1881 opende het gedeelte van de lijn van Leiden naar Hillegom. De baan liep vanaf het Stationsplein in Oegstgeest (sic) via de Leiderweg (tegenwoordig Rijnsburgerweg-Leidsestraatweg-Geversstraat) en de Rijksstraatweg van 's-Gravenhage naar Haarlem (tegenwoordig Rhijngeesterstraatweg-Dorpsstraat-Haarlemmerstraatweg) naar Sassenheim en verder. De exploitatie verliep in het begin ronduit slecht. De baan was veel te licht voor de zware stoomtrams en het aantal ontsporingen was legio. Al snel reed met elke tram een goederenwagen met wegwerkers en gereedschap mee om directe hulp te bieden bij een ontsporing. Maar in 1885 werd een tweede NZHSTM opgericht met de toevoeging 'Haarlem-Leiden', die de exploitatie met veel meer succes overnam.

Een andere geslaagde concessie-aanvraag kwam in 1880 van P. Crans te 's-Gravenhage voor een lijn van de Beestenmarkt in Leiden, langs het station naar de Kerkbuurt in Oegstgeest, langs het Oegstgeesterkanaal naar Rijnsburg en dan via de Sandtlaan naar Katwijk. De concessie werd verleend, maar het traject werd verlegd van het Stationsplein via de Leiderweg (Rijnsburgerweg-Leidse Straatweg-Geversstraat) naar de Groenesteeg (nu Oude Rijnzichtweg-

Rijtuig van de Rijnlandsche Stoomtramweg-Maatschappij voor de lijn Leiden-Katwijk in de jaren 1881-1883.

Stoomtramstel van de lijn Leiden-Haarlem in de Dorpsstraat rond 1928.

Rijnzichtweg) en verder door de Rijnsburgerweg naar de Sandtlaan. De concessie werd overgenomen door de Rijnlandsche Stoomtramweg-Maatschappij en vanaf 4 juni 1881 reed de tram. Van het Stationsplein tot de Groenesteeg werd gebruik gemaakt van het traject van de NZHSTM, zij het dat tussen Boerhaavelaan en Mariënpoelstraat de rails van de NZHSTM ten noordoosten van de bomenrij werd gelegd, zodat er deels twee lijnen richting Leiden beschikbaar waren.

Ongelukken en ontsporingen

De exploitatie verliep in eerste instantie niet daverend. Persoonlijke ongelukken en ontsporingen waren aan de orde van de dag. De lijn was na de Mariënpoelstraat éénsporig met een aantal wisselplaatsen voor het passeren van tegemoetkomende trams, bijv. bij de villa De Pen (nu hoek Terweeweg-Geversstraat). Bij vertraging ontstond grote onduidelijkheid of de weg vervolgd kon worden voorbij de wissel en een telefoonverbinding tussen de wisselplaatsen was dringend noodzakelijk. Op 29 augustus 1881 vond een zware botsing plaats tussen een vertraagde tram vanuit Leiden en een losse locomotief vanuit Rijnsburg en op 3 september 1881 kwam de toestemming voor de telefoonverbinding langs de tramlijn.
Ook Noordwijk wilde een aansluiting op de tram en daarmee de spoorlijn van Amsterdam naar Rotterdam. Op 20 juni 1885 werd deze wens gerealiseerd via een aansluiting op de lijn Katwijk-Leiden in wat toen nog Oegstgeest was, even voor de grens met Rijnsburg.
En zo reden er vanaf 1885 drie tramdiensten door Oegstgeest, die veel doorgaande passagiers vervoerden, vooral in het toeristenseizoen naar de badplaatsen en de bollenvelden. Maar ook voor Oegstgeest zelf betekenden de trams een sterke vergroting van de bereikbaarheid en dus van de aantrekkelijkheid als forensendorp.
Een verdere verbetering van die bereikbaarheid kwam in 1911 met het doortrekken van de stadslijn Leiden vanaf de Hooge Rijndijk naar de Leidsebuurt. Aanleiding hiervoor was de electrificering van de tramlijnen door de NZH die gestart was in 1909. Voor Oegstgeest goldt dat de lijn naar Katwijk en Noordwijk als eerste geëlectrificeerd werd. Deze werd met ingang van 17 oktober 1911 in gebruik genomen. En de NZH besloot ook de stadslijn vanuit Leiden (Hooge Rijndijk) door te laten rijden in Oegstgeest, eerst tot de halte Endegeest (nu Endegeesterlaan), later tot Leidsebuurt en uiteindelijk tot in de Dorpsstraat.

De electrificering had heel wat voeten in de aarde. Voor de lijn naar Katwijk/Noordwijk ging deze gepaard met een verdubbeling van het spoor vanaf Stationsplein Leiden. Tot aan de halte De Pen (nu hoek Terweeweg-Leidse Straatweg) was dat geen probleem, maar vanaf daar was de weg tot aan de Rijksstraatweg (nu Rhijngeesterstraatweg) te smal voor dubbelspoor. Daarom werd vanaf De Pen tot de Schoolstraat (nu Deutzstraat) de sloot aan de westzijde van de weg gedempt. Ook aansluitende sloten van de Voortweg (nu Endegeesterlaan) en Schoolstraat (nu Deutzstraat) moesten gedempt worden en in plaats van de sloten moest een riolering aangelegd worden. Het stukje Geversstraat van de Schoolstraat tot de Rijksstraatweg was in elk geval te smal voor dubbel spoor en dus lag hier enkelspoor tot de Groenesteeg. Het tegenspoor liep vanaf de Groenesteeg door de Schoolstraat.
De NZH had het tegenspoor door het Wilhelminapark willen leggen, maar burgemeester Griethuijsen verzette zich daartegen met succes. Hij achtte het spoor door het Wilhelminapark te gevaarlijk voor de wandelaars aldaar en koos voor de, eigenlijk veel te smalle, Schoolstraat. In de Groenesteeg moest ook de sloot aan de zuid-westzijde gedempt worden. De NZH wilde eigenlijk ook de overgang over de Pastoorswetering dempen, maar het Hoogheemraadschap Rijnland stak hier een stokje voor en er moest een brug gelegd worden.

De Blauwe Tram in de Geversstraat ter hoogte van de De Kempenaerstraat rond 1959.

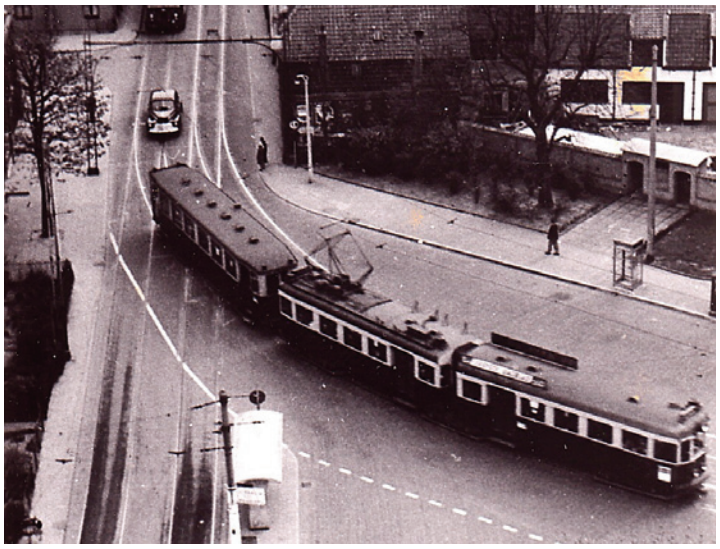

De splitsing van de tramlijnen naar Haarlem en Rijnsburg op het kruispunt van de Geversstraat/Rijnzichtweg met de Rhijngeesterstraatweg rond 1950.

Toen kwam de Blauwe Tram

En toen kwam de Blauwe Tram! De NZH stelde in 1924 de A400 motorrijtuigen en B400 volgwagens in gebruik, de zogeheten Boedapesters (naar de plaats van vestiging van de leverancier, Ganz & Co – Danubius in Boedapest). Ze vielen zeer in de smaak bij de reizigers door hun comfort en al spoedig besloot de NZH al het materieel bij de eerstvolgende schilderbeurt uit te dossen in dezelfde kleuren als de Boedapesters: blauw met een lichtgrijze bovenbouw. Een jaar later kwam er ook nog een 'Gele Tram' door Oegstgeest: de lijn Den Haag-Wassenaar-Leiden van de HTM. Via de Haagse Schouw en Lage Morsweg reed deze langs de Wassenaarseweg naar het Stationsplein in Leiden.

Intussen reed op de lijn naar Haarlem nog steeds de stoomtram. De electrificering van deze lijn stuitte namelijk op grote bezwaren. Eigenlijk moest de lijn om deze investering rendabel te kunnen maken, ook dubbelsporig worden, maar hiervoor ontbrak de ruimte op de meeste delen van het traject. Bovendien was er hier al veel concurrentie van de autobus. Pas toen in 1930 de garantie kwam dat voor de autobus geen concessie meer verleend zou worden, werd gekozen voor electrificering van het enkelsporige traject en vanaf 30 december 1932 reed ook hier de Blauwe Tram.

De gevaarlijke situatie in de Schoolstraat werd in 1934 eindelijk opgelost. Er vond een reconstructie plaats van de weg vanuit Rijnsburg, waarbij een nieuwe aansluiting gemaakt werd met de Rhijngeesterstraatweg vanaf wat nu het begin is van de Oude Rijnzichtweg. Ook werd het laatste stuk van de Geversstraat tot de Rhijngeesterstraatweg verbreed. In het nieuwe stuk Rijnzichtweg kon het dubbelspoor doorgetrokken worden tot de aansluiting op de Rhijngeesterstraatweg, evenals vanuit de Geversstraat. Het enkelspoor in de Schoolstraat en de Oude Rijnzichtweg werd opgebroken. Saillant detail is dat de gemeente Oegstgeest bijvoorbeeld in 1925 erop wees dat hoe eerder de lijn door de Schoolstraat door de NZH opgeheven werd, hoe beter, gezien de levensgevaarlijke situatie voor de aanwonenden. Terwijl notabene de aanleg ervan in 1910 op aandringen van de burgemeester van Oegstgeest had plaats gevonden!

De lijn Leiden-Haarlem werd met ingang van 1949 opgeheven. Om de bereikbaarheid van het Oude Dorp (de Kerkbuurt) te garanderen reed de stadslijn van Leiden in het vervolg door tot de hoogte van Dorpsstraat 66, tegenwoordig de brandweer-kazerne. Uiteindelijk werden de NZH-lijnen, de Blauwe Trams, vanuit Leiden naar Katwijk en Noordwijk en de lokaaldienst Oegstgeest met ingang van 8 oktober 1960 vervangen door busdiensten. De HTM-lijn Den Haag-Wassenaar-Leiden, de Gele Tram, hield het nog een jaar langer vol. De beëindiging hiervan was gekoppeld aan die van de NZH-lijn Den Haag-Voorschoten-Leiden. En de vervanging daarvan door een buslijn kon pas plaats vinden na de nodige aanpassingen op de busroute, onder meer bij de kruising met de spoorlijn Woerden-Leiden. Maar op 9 november 1961 reed dan toch de laatste tram door Oegstgeest, bijna 82 jaar na de eerste.

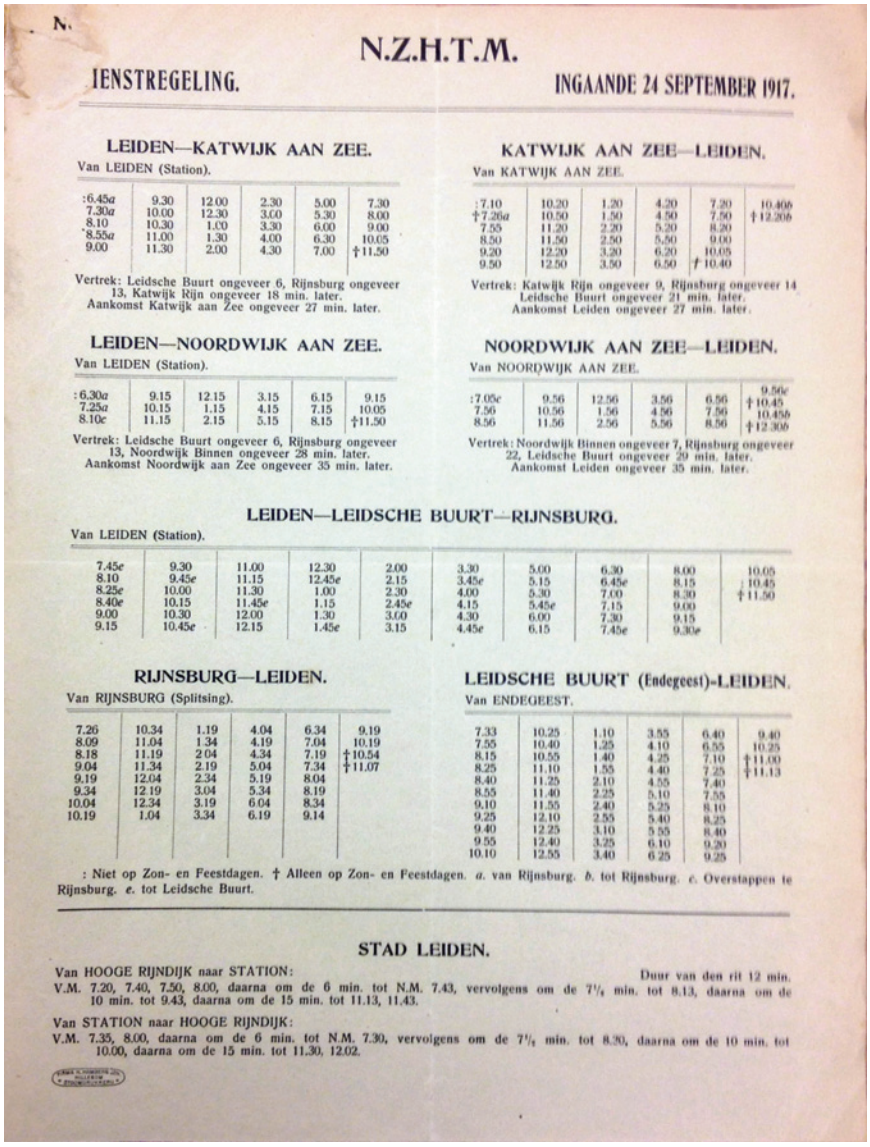

N.

N.Z.H.T.M.

IENSTREGELING. INGAANDE 24 SEPTEMBER 1917.

LEIDEN—KATWIJK AAN ZEE.

Van LEIDEN (Station).

:6.45*a*	9.30	12.00	2.30	5.00	7.30
7.30*a*	10.00	12.30	3.00	5.30	8.00
8.10	10.30	1.00	3.30	6.00	9.00
8.55*a*	11.00	1.30	4.00	6.30	10.05
9.00	11.30	2.00	4.30	7.00	†11.50

Vertrek: Leidsche Buurt ongeveer 6, Rijnsburg ongeveer 13, Katwijk Rijn ongeveer 18 min. later.
Aankomst Katwijk aan Zee ongeveer 27 min. later.

KATWIJK AAN ZEE—LEIDEN.

Van KATWIJK AAN ZEE.

:7.10	10.20	1.20	4.20	7.20	10.40*b*
†7.26*a*	10.50	1.50	4.50	7.50	†12.20*b*
7.55	11.20	2.20	5.20	8.20	
8.50	11.50	2.50	5.50	9.00	
9.20	12.20	3.20	6.20	10.05	
9.50	12.50	3.50	6.50	† 10.40	

Vertrek: Katwijk Rijn ongeveer 9, Rijnsburg ongeveer 14 Leidsche Buurt ongeveer 21 min. later.
Aankomst Leiden ongeveer 27 min. later.

LEIDEN—NOORDWIJK AAN ZEE.

Van LEIDEN (Station).

:6.30*a*	9.15	12.15	3.15	6.15	9.15
7.25*a*	10.15	1.15	4.15	7.15	10.05
8.10*c*	11.15	2.15	5.15	8.15	†11.50

Vertrek: Leidsche Buurt ongeveer 6, Rijnsburg ongeveer 13, Noordwijk Binnen ongeveer 28 min. later.
Aankomst Noordwijk aan Zee ongeveer 35 min. later.

NOORDWIJK AAN ZEE—LEIDEN.

Van NOORDWIJK AAN ZEE.

:7.05*c*	9.56	12.56	3.56	6.56	9.56*c*
7.56	10.56	1.56	4.56	7.56	†10.45
8.56	11.56	2.56	5.56	8.56	10.45*b*
					†12.30*b*

Vertrek: Noordwijk Binnen ongeveer 7, Rijnsburg ongeveer 22, Leidsche Buurt ongeveer 29 min. later.
Aankomst Leiden ongeveer 35 min. later.

LEIDEN—LEIDSCHE BUURT—RIJNSBURG.

Van LEIDEN (Station).

7.45*e*	9.30	11.00	12.30	2.00	3.30	5.00	6.30	8.00	10.05
8.10	9.45*e*	11.15	12.45*e*	2.15	3.45*e*	5.15	6.45*e*	8.15	10.45
8.25*e*	10.00	11.30	1.00	2.30	4.00	5.30	7.00	8.30	†11.50
8.40*e*	10.15	11.45*e*	1.15	2.45*e*	4.15	5.45*e*	7.15	9.00	
9.00	10.30	12.00	1.30	3.00	4.30	6.00	7.30	9.15	
9.15	10.45*e*	12.15	1.45*e*	3.15	4.45*e*	6.15	7.45*e*	9.30*e*	

RIJNSBURG—LEIDEN.

Van RIJNSBURG (Splitsing).

7.26	10.34	1.19	4.04	6.34	9.19
8.09	11.04	1.34	4.19	7.04	10.19
8.18	11.19	2.04	4.34	7.19	†10.54
9.04	11.34	2.19	5.04	7.34	†11.07
9.19	12.04	2.34	5.19	8.04	
9.34	12.19	3.04	5.34	8.19	
10.04	12.34	3.19	6.04	8.34	
10.19	1.04	3.34	6.19	9.14	

LEIDSCHE BUURT (Endegeest)-LEIDEN.

Van ENDEGEEST.

7.33	10.25	1.10	3.55	6.40	9.40
7.55	10.40	1.25	4.10	6.55	10.25
8.15	10.55	1.40	4.25	7.10	†11.00
8.25	11.10	1.55	4.40	7.25	†11.13
8.40	11.25	2.10	4.55	7.40	
8.55	11.40	2.25	5.10	7.55	
9.10	11.55	2.40	5.25	8.10	
9.25	12.10	2.55	5.40	8.25	
9.40	12.25	3.10	5.55	8.40	
9.55	12.40	3.25	6.10	9.20	
10.10	12.55	3.40	6.25	9.25	

: Niet op Zon- en Feestdagen. † Alleen op Zon- en Feestdagen. *a.* van Rijnsburg. *b.* tot Rijnsburg. *c.* Overstappen te Rijnsburg. *e.* tot Leidsche Buurt.

STAD LEIDEN.

Van HOOGE RIJNDIJK naar STATION: Duur van den rit 12 min.
V.M. 7.20, 7.40, 7.50, 8.00, daarna om de 6 min. tot N.M. 7.43, vervolgens om de 7½ min. tot 8.13, daarna om de 10 min. tot 9.43, daarna om de 15 min. tot 11.13, 11.43.

Van STATION naar HOOGE RIJNDIJK:
V.M. 7.35, 8.00, daarna om de 6 min. tot N.M. 7.30, vervolgens om de 7½ min. tot 8.30, daarna om de 10 min. tot 10.00, daarna om de 15 min. tot 11.30, 12.02.

Dienstregeling voor het traject Leiden – Katwijk/Noordwijk in 1917.

Bronnen

- *Canon van Oegstgeest,* VOO 2007.
- L.J.P. Albers, *Trams en tramlijnen*, 1924-1961, De Blauwe Tram.
- J.C. de Wilde, *Het trambedrijf van de NZH.*
- Gemeentearchief Oegstgeest, archief Gemeentebestuur 1813-1930 en 1930-1989.

De dochter van melkboer Menken

Door Inge Harkema

Een druk gezin

Elly Fles-Menken is geboren in 1929, het jaar van de Leidse stadhuisbrand, als oudste dochter en tweede kind, op een zaterdagavond om zes uur. Een ongelukkiger tijdstip kon eigenlijk niet volgens haar vader: op zaterdag liep hij twee maal de wijk, 's morgens zoals altijd maar ook laat in de middag voor de zondag. De melk werd nog niet zo behandeld als tegenwoordig en kon sneller zuur worden, ook bij gebrek aan een koelkast! Zij werd thuis geboren in de Van Assendelftstraat, de plek waar zij haar hele jeugd doorbracht. Ook de meesten van haar elf broers en drie zusjes werden daar geboren, alleen de laatste drie niet. Toen was het in huis te druk voor een bevalling want dank zij de toegenomen bedrijvigheid in de naastliggende fabriek stonden de kopjes vaak te rammelen in de kast!
Haar jeugd stond in het teken van het bedrijf van haar vader, dat groter en groter werd. Je moest – bij wijze van spreken – meehelpen zodra je kon lopen. Haar vader was de melkzaak begonnen in het schuurtje naast het huis en de productie vond plaats in de keuken van het huis. Daar maakte haar vader ook yoghurt. In die tijd knutselde elke melkboer op zijn eigen manier en bepaalde zelf de kwaliteit van de melk. Pas later kwam er wet- en regelgeving: de standaardisatie. De kinderen, zeker de oudsten, hielpen allemaal mee in de zaak. Elly werkte voornamelijk in de winkel, maar ook wel in de fabriek: uit een vijf-liter busje de flesjes room vullen en capsules er op doen; eieren – die per 100 in kisten lagen – schouwen op bloedeieren en stempelen. Vader verkocht voor de oorlog eieren uit zijn eigen hoenderpark. Hij huurde de grond van de gemeente, die lag aan het zogenaamd Hazenbosje, ongeveer op de plek waar nu huize Trompenburg is. In de oorlog werden alle kippen opgegeten en na de oorlog was de hoenderij niet meer nodig. Toen de hokken leeg stonden, speelde zij daar heel veel schooltje met haar broertjes en vriendjes. Haar vader had er echte schoolbanken neergezet en een schoolbord. Zij was de juf en zij noemde het schooltje *Hoenderpark aan de Hofdijck* (toen nog een landweggetje).

Het begin, Van Assendelftstraat, 1925.

Mevrouw Elly Fles-Menken, dochter uit een groot middenstandsgezin: dan zit aanpakken in je bloed!

De voormalige hoenderij: ideaal speelterrein.

Haar moeder regelde het drukke gezin met orde en regelmaat en deed de administratie van de melkhandel. Later nam moeders zus, tante Lenie, dat laatste over. Elly ziet nog zó het kantoortje in de fabriek voor zich; pas in 1948 kwam er een medewerker voor de administratie. Het was een heel gezellig gezin, men deed alles met elkaar, vrienden waren ook altijd welkom en het was altijd vol in huis. Moeder spoorde ieder kind afzonderlijk aan: 'Heb je je huiswerk af, fluitles geoefend, al piano gespeeld, je sportkleren opgeruimd?' Niemand hoefde volgens moeder te zien dat het een kind uit een groot gezin was. Er was altijd zondagse kleding voor ieder kind, ook in de oorlogsperiode. Denk eens aan al die schoenen voor de jongens, op het laatst waren die van papier! Vader was vooral druk met het bedrijf en hij hield er een verbazingwekkend tempo op na, dat Elly waarschijnlijk van hem erfde.

Oorlogsperiode

Elly was elf jaar oud toen de oorlog begon en in haar herinneringen daaraan speelt het bedrijf ook een grote rol. In de oorlogsperiode heeft haar vader veel mensen kunnen helpen want door de grootte van het bedrijf had hij een voordeel: hij moest aan de *Wehrmacht* leveren en daardoor nam zijn omzet toe. Vervolgens deed hij water bij de melk, verdunde die zoveel mogelijk – soms wel eens te veel als zijn zoon ook al water had toegevoegd! – en hield dan melk over om aan mensen uit te geven. In de kerstperiode van de Hongerwinter had niemand meer wat. Toen men kon komen voor een litertje taptemelk stonden de mensen in de rij tot aan café Konijnenburg (nu De Gouwe)! Omdat vader de melk zelf bij de boeren haalde kon hij ook boter maken. Dat werd wel moeilijker toen er vanuit 'Duitsland' een voorman in het bedrijf kwam maar hij was heel handig. Met de boter kon hij van alles ruilen, wel eerlijke ruil. En nooit werd er zwart gekocht of verkocht. Ook kocht hij bomen, die tot hout werden verzaagd voor het personeel. Daarmee heeft hij veel *goodwill* gekweekt.
In de Van Assendelftstraat woonden tijdens de oorlog heel veel oude mensen ('Ik kan ze zó opnoemen'). Smid Koelman had van een Salamanderkacheltje een plattebuiska-

Ook de kinderen namen deel aan de optocht.

Op de dag van de bevrijding, 5 mei 1945, waren haar ouders 20 jaar getrouwd; tijdens de bevrijdingsfeesten met optochten en etalagewedstrijden stond de hele winkel vol bloemen! Links Elly en haar moeder.

chel gemaakt; aan een grote pan had hij een lange pijp gelast zodat het onderste deel van de pan in de kachel hing en er altijd een flinke voorraad heet water was. Elly en haar zus Lya moesten aan die ouderen dan een emmertje kokend water brengen en een pannetje pap.

Wederopbouw

Na school was Elly begonnen aan een opleiding kinderverzorging. Daarnaast was zij moeders hulp voor alle kindertjes en de praktijk voor de opleiding deed zij dan ook thuis. Vóór de oorlog had moeder dag en nacht hulp maar daarna was die niet meer beschikbaar. Op advies van haar vader heeft zij de opleiding niet afgemaakt. In 1947 werd het jongste zusje geboren.
Al jong leerde zij haar latere man, Kees, kennen. Hij was acht jaar ouder dan zij en wilde plannen maken. Haar moeder was het daar niet zo mee eens, zij wilde haar oudste dochter liever thuis houden. Tegen Kees zei zij, toen hij aan het kraambed van zijn schoonmoeder zat, dat Elly moest wachten om zich te verloven omdat zij nog te jong was. Kees: 'Ach, mevrouw Menken, oud wordt zij vanzelf.' Hij moest driemaal loten om woonruimte te kunnen krijgen.
Zij trouwden op 14 februari 1950 en betrokken een bovenwoning aan de Frederik Hendriklaan 27 in Oegstgeest. Haar man had een groothandel in Den Haag in pannen (Het Haagse *Edy-huis*) en was dus de hele dag weg. De 'Van Assendelftstraat' met alle gezelligheid bleef Elly trekken en zij ging dagelijks helpen in de winkel. Haar moeder wilde in die tijd graag verhuizen naar de Geversstraat no. 37 (het door Jesse gebouwde huis Ina, het latere *Drieluik*). Toen vader zich afvroeg wat er dan met het huis aan de Van Assendelftstraat moest, zei Elly: 'Laat mij daar maar wonen; Kees vindt dat wel goed want hij ziet ook wel dat ik het daar boven niet uithoud.' Zij was inmiddels zwanger en zo verhuisden zij in september 1950 naar de Van Assendelftstraat waar vijf van hun zes kinderen werden geboren. In 1949 was de melkfabriek al verhuisd naar Wassenaar; maar de winkel was er nog en een enkele wijkloper, die zij dan afrekende.

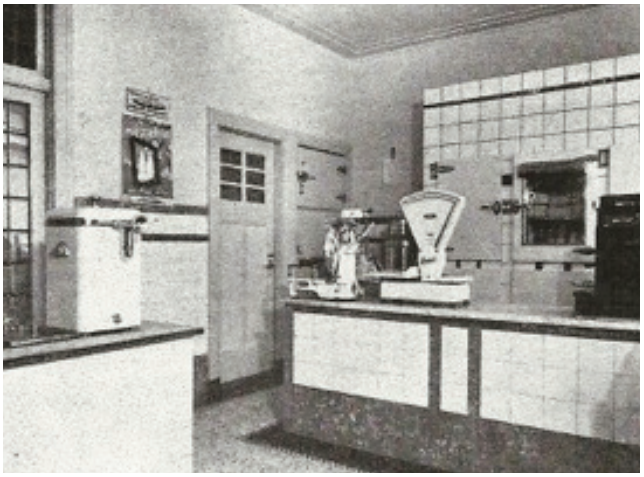

Het winkelinterieur in de jaren vijftig.

Leen Menken wijst trots naar de eerste melktank uit de melkfabriek in de Van Assendelftstraat in de zuivelfabriek van Menken in Wassenaar, waarheen het bedrijf in 1950 was verplaatst.

En zij had met 'een klein gezin' alle tijd om te werken! In 1959 sloot de winkel, alle melk was weg uit de Van Assendelftstraat en de klanten werden verdeeld over de andere melkboeren in Oegstgeest, bijvoorbeeld Peter van Haasteren. Haar vader stopte met werken; haar broers hadden het bedrijf overgenomen en breidden het verder uit. In de winkel begon haar broer Hubert een ijssalon.

Verzuiling

Elly vertelt dat je in de jaren vijftig nog al die zuilen had, voornamelijk katholiek en protestant. Voor haar moeder ook heel lastig want het betekende dat je in bepaalde winkels ook niet kócht! Moeder had vaste – katholieke – winkels: bakkers Van Velzen en Hoogeveen, slagers Van den Berg en Van der Zalm, kruideniers Verhoeven en Van Beek. Er was immers veel nodig voor het grote gezin. De bestellingen gingen via een boekje en alle boodschappen werden aan huis bezorgd. Haar moeder heeft nooit een stap in die winkels gezet. Maar Elly zelf heeft nooit met een boekje gewerkt: 'Ik ging altijd gewoon boodschappen doen, met zo'n klein gezinnetje.' Het kiezen van een winkel op basis van geloof verdween later: 'Dat is heel erg weggeëbd in de jaren zestig'. Ook kocht haar moeder niet bij Albert Heijn of De Gruijter, die zag zij als een bedreiging voor de middenstand ondanks dat de melkzaak inmiddels ook groot werd. Omdat vader room leverde aan V&D voor de lunchroom, kocht haar moeder daar wel. Maar toen haar door de directeur, Kerkhof, werd aangeboden om op rekening te kopen, voelde zij dat als controle! Scholen, sportverenigingen bleven langer gestoeld op het geloof; haar eigen kinderen gingen naar de Willibrordschool, werden lid van de voetbalvereniging UDO en van de toen katholieke tennisvereniging Unicum.

Ondernemend

In 1959 betrokken Elly en haar man een nieuw gebouwd huis aan de Witte de Withlaan, vlakbij de plek waar vroeger de hoenderij was gelegen! Daar werd hun zesde kind geboren.
De buurt was toen al compleet, verzorgingshuis Hofwijck was al gebouwd. Verder woonden er allemaal jonge gezinnen, veel mensen die in opleiding waren bij het AZL. De kinderen speelden op straat of in het park. Het onderscheid tussen 'geloven' verdween verder.
Als 36-jarige nam zij in het geheim autorijles want haar man vond het niet zo nodig. 'Ik moest het zelf betalen, dus de balletjes gehakt werden steeds kleiner.' Tot haar man onverwacht thuisbleef en de lesauto voorreed. Hij nam het goed op en het was geen probleem meer.
Net als veel buurvrouwen ging Elly tennissen bij OLTC. Haar tennisvriendinnen gingen steeds vaker samen koffie drinken en later sherry. Maar Elly vond dat te leeg en zij stopte. Zij deed alles zelf in huis maar wilde toch daarnaast weer wat doen: een zaak of een opleiding. Het werd de modeacademie in Den Haag: costumière I en II, coupeuse I en II, lingerie I en II en tenslotte het leraresdiploma. Naast haar gezin en de opleiding had zij in die periode ook haar schoonmoeder in huis, die veel aandacht vroeg.

Niet lang voor het laatste examen overleed op 27 april 1970 plotseling haar man Kees, 48 jaar oud, onderweg voor zijn werk. Na het overlijden van zijn vader had hij de zaak (groothandel en vertegenwoordiger) in glas, porselein, pannen, wasmachines etc. aan de Hooigracht overgenomen, samen met zijn broer en twee neven. Zo bleef zij achter met twee dochters en vier zonen, de oudste 18, de jongste 8 jaar. Het was een grote schok en aanvankelijk wilde zij het bijltje erbij neer gooien maar toch ging zij door met de opleiding en slaagde voor het laatste examen! In september 1970 begon zij met naailessen, eerst aan vriendinnen en schoonzussen gewoon in de huiskamer. Het breidde zich uit en zij betrok de slaapkamer erbij. Toen in 1972 de buurman op een vrijdag kwam vertellen dat hij wegging, vond zij dat heel vervelend, maar zij dacht ook meteen: ik wil dat huis kopen. Zij overlegde met haar vader en oudste broer en zondag ook nog met broer Huub van de ijssalon. Hij adviseerde direct naar de buurman te gaan. Nee, zei Elly, ze zijn gereformeerd, ik moet zondag geen zaken doen. Maandagmorgen ging zij – met het zweet in de handen – naar de buurman dat zij zijn huis wilde kopen als zij het over de prijs eens konden worden. Toen moest zij naar de bank om geld te lenen; zij wilde geen financiële hulp van haar vader of broers. Het eigen huis was hypotheekvrij en het lukte haar. Zo werden de naailessen voortaan in het buurhuis gegeven en de bovenverdieping werd verhuurd. Op die manier betaalden de huurders de hypotheek. Zij loste die eerste lening zo snel mogelijk af en daarna nam zij nog enkele keren een lening om zo alle kinderen te kunnen helpen met de aankoop van een huis! De jongens zijn allemaal 'uit dit huis' getrouwd. Velen vonden de weg naar de nieuwe cursusruimte; zij had er bijna een dagtaak aan en deelde met veel sociaal inzicht de cursisten in groepen in. Zo heeft zij 37 jaar les gegeven tot zij in 2007 op 78-jarige leeftijd daarmee is gestopt. Maar sindsdien is deze ondernemende Oegstgeestenaar nog volop in beweging gebleven en toont zich dankbaar voor de haar gegeven veerkracht en goede gezondheid.

De redactie feliciteert mevrouw Fles-Menken met de koninklijke onderscheiding die de burgemeester van Oegstgeest haar op 25 april uitreikte.

Witte de Withlaan, 1977.

De naailessen in het 'buurhuis', 1989.

Bronnen

- Interview met mevrouw Fles-Menken op 24 oktober 2013 (geluidsbestand).
- 1950: *25 jaar Kwaliteit*, uitgegeven bij het vijfentwintig-jarig bestaan van de Melkinrichting en Zuivelfabriek L. Menken te Oegstgeest.
- Gedenkboek *Menken-Landbouw 60 Jr.*, 1985.
- Oegstgeester Courant van 4 januari 1989 *Portret van een Oegstgeestenaar.*
- Digitaal Fotoarchief Oegstgeest.
- Foto's mevrouw Fles-Menken.

Vier fotovragen van René

Door René de Groot

1 Vanaf eind 19e, begin 20e eeuw begint men in Oegstgeest parken te bouwen, zoals het Wilhelminapark en het Prins Hendrikpark. Hoe heette het eerste park dat in Oegstgeest werd gebouwd?

2 Oegstgeest kent al sinds mensenheugenis een zwembad. De lokatie van het huidige bad stamt uit 1969. Maar waar lag het eerste zwembad van Oegstgeest?

3 Over de meeste bouwprojecten bepaalde de gemeente of deze al dan niet konden worden uitgevoerd. Over ten minste één bouwproject had de gemeente weinig tot geen inbreng. Dit project, gestart eind jaren '30, werd nooit afgerond. Welk bouwproject wordt hier bedoeld?

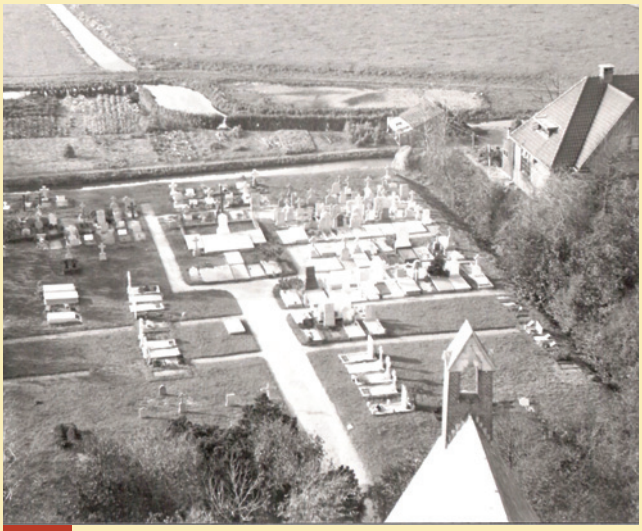

4 Oegstgeest had in de jaren '50 een viertal begraafplaatsen, (1) het groene kerkje, (2) de Willibrordkerk en (3) Rhijnhof. Maar waar lag die vierde begraafplaats?

Op Facebook worden regelmatig foto's van Oud Oegstgeest geplaatst.
Word ook vriend van *Foto's Van Oud Oegstgeest*.

De antwoorden op de fotovragen vindt u op pagina 25.

Jan Pier Eringa stuurde de redactie van OO via VOO-lid Sylvia Braat enige herinneringen aan het Oegstgeest uit zijn jeugd. Jan Pier werd in 1929 in Oegstgeest geboren. Zijn vader (1894-1958), de voormalige gereformeerde dominee van Oegstgeest Jac. Eringa, doopte hem in de Rehoboth kapel in de Willem de Zwijgerlaan. De jeugd van Jan Pier speelde zich af in en rond de gereformeerde pastorie aan het Wilhelminapark 23.

Dominee met strooien hoed

Door Jan Pier Eringa

Uit Jan Wolkers, *Dominee met strooien hoed* in *Gesponnen suiker (1963): Had ik de fiets die tegen een paal stond al herkend aan de dubbele stang en het in verchroomd montuur gevatte belastingplaatje rond de stuurstang, dat ik mij helemaal omdraaide om te zien wie er achter de kleren zat die eroverheen gehangen waren? Met geopende mond bleef ik staan. Daar zat onze dominee. Zijn ogen waren gesloten in de schaduw van de rand van een platte, ronde strooien hoed die schuin naar voren op zijn hoofd stond. De bandjes van zijn badpak waren zo ver omlaaggeschoven dat zijn twee donkerbruine tepels zichtbaar waren waar zwarte haren uit krulden, zijn handen lagen op zijn dijen met de handpalmen naar boven gedraaid. Ik zag aan zijn duimen die rechtop stonden dat hij niet sliep. Zijn vermoeide grijze ogen gingen open en probeerden mij aan te kijken, maar zijn blik bleef gevangen in de schaduw van zijn strooien hoedrand. Hij opende zijn mond alsof hij iets zeggen wilde, zijn onderkaak bleef trillend hangen. Ik keerde mij om en rende weg.*

Die dominee met de strooien hoed was mijn vader. In Jan Wolkers' boeken valt voor mij echter nog veel meer te herkennen. Onder een foto van Jan in zijn jonge jaren op de omslagachterkant van *Terug naar Oegstgeest* staat net zo'n schoolrapport als ik heb, in hetzelfde handschrift. Maar Jan was een jaar of wat ouder dan ik. Ik zat op de *Leidsche Houtschool* in de klas bij zijn broer Han en ook bij zijn zus Riek omdat die was blijven zitten. Er bestaat een serie schooltvfilms over auteurs en hun relatie met hun vaders, *Schrijvers over Vaders* geheten. Die van Jan, deel III (1991), heb ik op videocassette; het klopt allemaal. De entree van de familie Wolkers in de gereformeerde kerk van Oegstgeest, waarvoor mijn vader in 1933 de eerste steen legde, was elke zondag een eerste klas vertoning. Voorop vader Wolkers met opgedraaide knevel, als een generaal die zijn troep aanvoert. Dan moeder, kleiner, rond, vriendelijk, zich van haar bescheiden waardigheid bewust. Dan Tini, een mooie grote meid met een grijns van kijk-mij-eens en dan in volgorde van grootte de niet geringe rest, met Riek, Han, Jannie, Annelies. Of Jan erbij was weet ik niet meer; misschien zat hij wel bij zijn Indische oom thuis of dolde hij met een wilde meid in het Leidsche Hout of in Poelgeest. En dan had je natuurlijk nog Gerrit, die jong is overleden. In totaal waren er elf kinderen, zegt Jan in dat filmpje *Schrijvers over Vaders.*

Op 5 december 1952 vierden Jac. Eringa en zijn vrouw Bettie hun 25 jarig huwelijksfeest. V.l.n.r. Jan Pier (1929), Jac. Eringa (1894-1958), Annelies (1936-2012), Bettie (1905-1975), Dick (1934-1976) en Joop (1931-1998).

Ik heb nog aardig reële Wolkers-beelden op mijn netvlies. Pa had een kruidenierswinkel in de Deutzstraat. Omdat hij gereformeerd was moest mijn moeder ook wel bij hem kopen, maar daarmee was ze niet altijd blij. Er werden ook boodschappen bij ons thuis bezorgd, door Gerrit of Jan met zo'n fiets met een grote mand voorop. De afstand tussen hun Deutzstraat en mijn Wilhelminapark was nog geen twee minuten fietsen, maar wat een verschil in cultuur! Toch ben ik gewoon jaloers op de creativiteit die Jan uit zijn milieu heeft gepeurd. Ik kan daar niet aan tippen. Wat hij in een van zijn boeken de trut Tineke Bovenberg noemt, was het jongere zusje van mijn beste vriendje Jan. Al die jonge mensen op wie hij spuugt, waren mijn soort. We rolschaatsten met een zwerm in de parkachtige buurt rond de kerk. Bij de ronde stenen bank op de kruising van de Julianalaan en de Koninginnelaan waar een jongen, een zekere Rienstra vol bravoure riep: 'Wiesje, wil je met me neuken?' 'Ha-ha-ha' brulde de meute, die nog nauwelijks wist wat neuken was. Maar Jan Wolkers, blijkt achteraf, wist het allemaal exact en handelde dienovereenkomstig.

Mijn vader was de dominee met de strooien hoed. Wat dacht hij als hij de armoe en de allure van de familie Wolkers, de aan hem toevertrouwde schapen, aanschouwde? Na zijn dood is mijn moeder, domineesvrouw bij de gratie Gods, nog vele jaren trouw gebleven met haar bezoeken

aan de Wolkers-familie. Bij een tentoonstelling in het Letterkundig Museum lag een brief van haar, waarin zij hem bedankt voor de toezending van een beloofd presentexemplaar van *Terug naar Oegstgeest.*

Jan Wolkers in een paginagroot artikel over zijn geheugen in het Cultureel Supplement van *NRC Handelsblad van 11 oktober 1996: De ramen zijn nog tot daaraan toe, maar hoe komt het dat iemand zo'n hele klomp gereformeerde baksteen uit de grond van zijn hart haat? Er zijn honderden van zulke kerkjes waaruit zondags de lofzang opklinkt tot U met stil ontzag. En onze vroegere dominee, Eringa, was allesbehalve een bekrompen exegeet. Hij is zelfs nog door ouderlingen van zijn gemeente gekapitteld omdat men vond dat hij zich te veel met astronomie inliet.*

Antwoorden fotovragen

1 Het Terweepark.

2 Aan het Galgewater bij de Morsweg.

3 Aanleg van de Rijksweg 4 en 4b in de Mors inclusief de Haagsche Schouwbrug.

4 Aan de Sandtlaan. Het is de gereformeerde begraafplaats. Deze begraafplaats die nog steeds bestaat, ging bij de annexatie in 1966 naar Rijnsburg, maar lag daarvoor dus op het grondgebied van Oegstgeest.

Een kunstzinnige blik op Oegstgeest

Frederika Wilhelmina Christina Teding van Berkhout-de Meyere

De kunstenares Frederika Wilhelmina Christina Teding van Berkhout-de Meyere (1896-1971) heeft in haar huis aan de Terweeweg met Prinses Wilhelmina geschilderd. Waar of niet waar? Het vermoeden dat er vriendschapsbanden zouden hebben bestaan tussen Willy Teding van Berkhout en het Huis van Oranje is een interessante bijkomstigheid, maar we willen in dit artikel vooral een schilderes laten zien die geruime tijd in Oegstgeest gewoond en gewerkt heeft.

Door Willy Braat en Joke Nieuwenhuis

In het meinummer van 2013 heeft de redactie een foto geplaatst van een portret van de hand van mevrouw Teding van Berkhout met het verzoek te reageren als iemand dit meisje zou herkennen. Jammer genoeg heeft dat niets opgeleverd. Het initiatief hiertoe was genomen door de huidige bewoners van het huis aan de Terweeweg, die daar sinds 1985 wonen. Behalve dit schilderij hebben zij een zelfportret (afb. 1) en een op karton geschilderde schets (afb. 2) van haar in hun bezit. Geen van de werken is gesigneerd of gedateerd.
Vooral het mooie, ingetogen zelfportret maakte ons nieuwsgierig naar de kunstenares en dat heeft geleid tot het volgende.

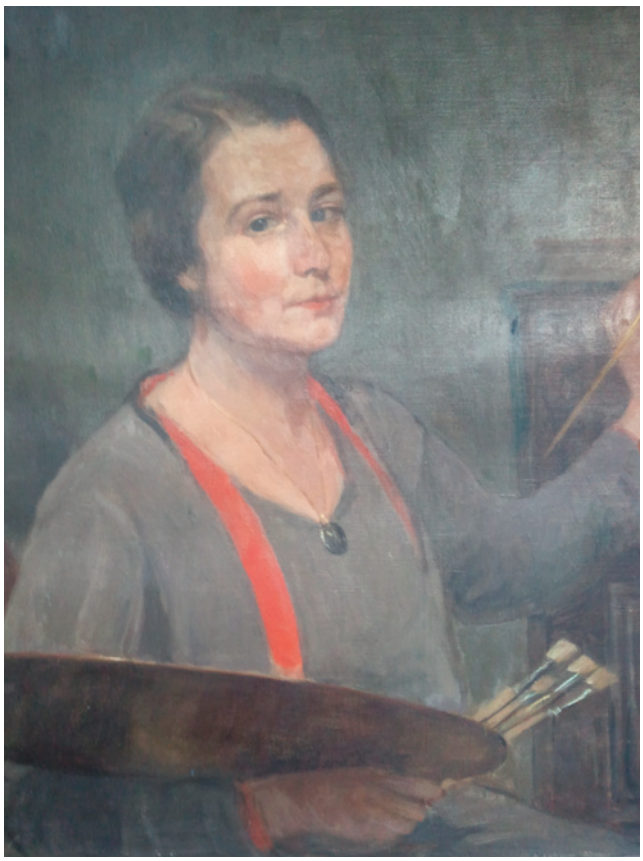

Afb. 1 *Zelfportret, olieverf op doek.*

Willy de Meyere werd op 14 juli 1896 geboren in Doesburg en woonde achtereenvolgens in Hoorn, Deventer, Bussum, Leiden en Oegstgeest. Zij kreeg haar opleiding aan de Leidse Teken- en Schilderacademie 'Ars Aemula Naturae' met als leermeester Frits Jansen (1856-1928). Naar eigen zeggen hadden vooral portretten in klassieke stijl haar voorkeur en heeft het bestuderen van oude meesters in musea aan haar vorming bijgedragen. Ook werkte ze enige tijd in Rome en Parijs. Ze was werkend lid van de Vereniging St. Lucas in Amsterdam en nam uit dien hoofde regelmatig deel aan door de vereniging georganiseerde tentoonstellingen. In 1924 en 1925 nog onder haar meisjesnaam en vanaf 1929 als mevrouw Teding van Berkhout-de Meyere. Zij was in 1928 in Leiden in het huwelijk getreden met jhr. Jan Willem Hendrik Teding van Berkhout (1870-1950). Het echtpaar ging in Oegstgeest wonen, verhuisde naar Olst, bij Deventer, en keerde na de oorlog terug naar Oegstgeest.

Helaas waren de catalogi in die tijd niet geïllustreerd en kunnen we alleen voorzichtige conclusies trekken met betrekking tot de onderwerpen op grond van de titels: *Egyptische papyruskokers; Duitsch meisje; In het park van Versailles.* Zij doen vermoeden dat de inspiratie hiervoor gevonden werd in het buitenland. Contact met een nichtje beves-

Afb. 2 *Tempel, olieverf op karton.*

tigde dat. Zij was dol op haar tante en logeerde er vaak en graag. Eerst aan de Hofbrouckerlaan en daarna op de Terweeweg, waar ze vanaf 1965 woonde. Met deze informatie zijn we meteen een illusie armer, want Prinses Wilhelmina overleed in 1962 en kan dus onmogelijk met haar op de Terweeweg geschilderd hebben.
Willy Teding van Berkhout was inderdaad reislustig en maakte volgens haar nichtje onderweg vele schetsen (afb. 2) is daar een voorbeeld van), die ze dan later thuis uitwerkte. Het reeds getoonde meisjesportret zou ook op die manier tot stand gekomen kunnen zijn: een schets in het buitenland gemaakt van een onbekend meisje en thuis voltooid. Het is misschien dus niet zo vreemd dat ze door de lezers van ons blad niet herkend is. Opmerkelijk is dat dit portretje wel in haar huis hing, maar niet het zelfportret (afb. 1). Haar nichtje kende dit niet, maar het is onmiskenbaar haar tante op jonge leeftijd. Bovendien draagt ze dezelfde hanger als op een verlovingsfoto.

Jeugdige modellen

In 1967 stond er een oproep in de Oegstgeester Courant: Kinderen konden een gulden verdienen als zij bereid waren te poseren voor mevrouw Teding van Berkhout in haar atelier aan huis, aan de Terweeweg. Zij zocht modellen om zich te oefenen in het maken van kinderportretten. Het aantal reacties is onbekend, maar van twee staat het vast. Anneloes (1955) en Josine de Groot (1957) meldden zich, aanvankelijk buiten medeweten van hun ouders om, op het genoemde adres. Ze vonden het spannend en de gulden lokte. Nadat de portretten voltooid waren werden ze ook gekocht, waartoe overigens geen enkele verplichting bestond.
De schilderijen hangen sindsdien in het ouderlijk huis in Oegstgeest: Anneloes (afb. 3) en Josine (afb. 4). Blijkens de overlevering was de kunstenares alleen tevreden over het laatste portret.
Wellicht is de grootvader van Miriam Beker (1962), toentertijd apotheker in het Wilhelminapark, door die oproep op een idee gekomen, want in dat zelfde jaar gaf hij opdracht zijn kleindochter te schilderen (afb. 5). Miriam herinnert zich daar nu nog het volgende van: *Het portret is geschilderd in het huis van de kunstenares. De achtergrond had eigenlijk de Terweeschool moeten zijn, mijn eigen lagere school. Jammer dat die er niet op staat en dat geldt ook voor de beer: het is niet de mijne. De kanten panty voel ik nog aan mijn benen prikken, maar de fluwelen jurk en lakschoenen vond ik prachtig.*
Afgezien van het feit dat de Terweeschool als achtergrond de aandacht voor het meisje te veel zou hebben afgeleid, was er voor de kunstenares nóg een reden om daar niet voor te kiezen. Erika de Wit-Pruimers, aquarellist en weduwe van de Oegstgeester kunstschilder Gerard de Wit (1931-2010) wees erop dat het atelier van Teding van Berkhout, met wie zij en haar man bevriend waren, wat het licht betreft niet gunstig gelegen was op de benedenverdieping. Er is geen constant licht, zoals op het noorden, maar vaak sprake van vals licht, vooral als de zon op de Terweeschool blakert. Bomen daarentegen zorgen voor een veel zachter, gefilterd licht.

Leidse portretten

Toen ze deze kinderportretten schilderde had ze al een werkzaam leven achter de rug. Stillevens, landschappen, maar toch vooral portretten. Van familieleden en natuurlijk van haar man.
Uniek in haar oeuvre is echter een schilderij dat sinds 2011 in de receptieruimte van het Academiegebouw van de Universiteit Leiden hangt (afb. 6). Het verbeeldt een deel van de Senaatskamer met in het midden Willem van Oranje, geflankeerd door de portretten van hooggeleerde heren door de eeuwen heen.
Een jaar daarvóór was het door het Academisch Historisch Museum op een veiling van *Sotheby's* gekocht. Het bleek afkomstig uit de nalatenschap van Prinses Juliana, maar de standplaats van het schilderij bleek niet Paleis Soestdijk geweest te zijn, maar Paleis Het Loo van Prinses Wilhelmina. Gezien de staat waarin het verkeerde moet het heel

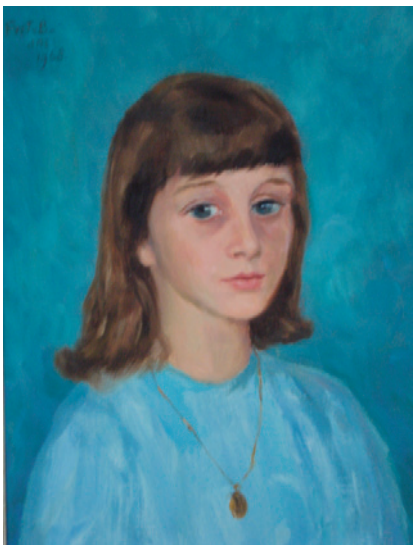

Afb. 3 *Anneloes, olieverf op doek, 1967.*

Afb. 4 *Josine, olieverf op doek, 1967.*

Afb. 5 *Miriam, olieverf op doek, 1967.*

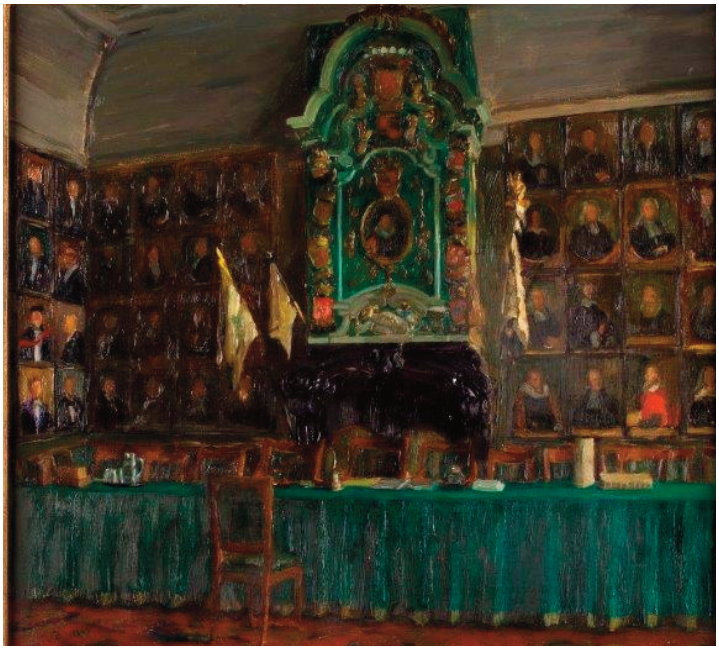

Afb.6 *De Senaatskamer van de Universiteit Leiden, 1936, olieverf op doek, 60 x 65,5 cm.*

lang op een paleiszolder gestaan hebben. Hoe het daar terecht gekomen is, is niet bekend.
Wellicht heeft de bekende cultuurhistoricus en Leidse hoogleraar Johan Huizinga (1872-1945) een bemiddelende rol gespeeld bij de opdracht: zijn dochter was getrouwd met een broer van de kunstenares. Bovendien zou hij op de een of andere manier ook een schakel geweest kunnen zijn in eventuele contacten met het Huis van Oranje. Hij was namelijk als getuige aanwezig bij het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernhard.
Een andere lijn zou via de schilderes Lizzy Ansingh (1875-1959) gelopen kunnen hebben. Zij was één van de Amsterdamse Joffers, en zeer bevriend met met de moeder van mevrouw Teding van Berkhout, aan wie ze ook schilderles gaf en er veel aan huis kwam. Zij was eveneens lid van St. Lucas en heeft zowel de jonge Prinses Juliana als Koningin Wilhelmina geschilderd. Van de laatste een officieel portret in 1938 voor het stadhuis in Den Bosch, ter gelegenheid van het 40-jarig regeringsjubileum van de vorstin.

Wat er ook van zij, Willy Teding van Berkhout moet ingenomen geweest zijn met het resultaat van *De Senaatskamer*, want zij stuurde dit schilderij in mei 1940 in voor de 50e voorjaarstentoonstelling van St. Lucas, die ter gelegenheid van het jubileumjaar gehouden werd in het Stedelijk Museum in Amsterdam. Het was de tweede keer dat zij daar exposeerde. In 1933 had zij deel genomen met een portret aan een internationale tentoonstelling van uitsluitend vrouwen, georganiseerd door het Internationaal Comité voor Schoone Kunsten, dat als doel had: *werkende vrouwen nader tot elkander te brengen en het bewustzijn van vriendschap, dat de intellectuele vrouwen der verschillende landen kan verbinden, te ontwikkelen.* Ook Charley Toorop (1891-1955)

Afb.7 *Prof. D.A. de Jong, olieverf op doek, 1933-1938.*

had voor die gelegenheid werk ingezonden: een vrouwelijk naakt.
Behalve *De Senaatskamer* hebben nog twee andere schilderijen een plaats binnen de Leidse universiteit gekregen: een portret van de hoogleraar D.A. de Jong (afb. 7) in de Faculteitskamer van Geneeskunde en een postuum portret van de hoogleraar J.H. Kern in de kamer van het College van Bestuur, beide geschilderd tussen 1933 en 1938.

Een bescheiden, getalenteerde kunstenares, die met veel toewijding haar vak beoefende. Dat is het beeld dat ons inziens naar voren komt van Willy Teding van Berkhout – de Meyere.
En één ding staat nu in ieder geval vast: Prinses Wilhelmina heeft nooit op de Terweeweg geschilderd.

Bronnen

- Mevrouw M.E.L. Beker.
- De heer en mevrouw de Groot.
- Mevrouw J. de Jonge-de Meyere.
- De heer V.R. de Meyere.
- De heer en mevrouw Smit.
- Mevrouw E. de Wit-Pruimers.
- Mevrouw C. van Maris, conservator Academisch Historisch Museum, Leiden.
- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), Den Haag.

Uit het archief gelicht

Oegstgeest in de Eerste Wereldoorlog

Door Carla de Glopper-Zuijderland

Komende zomer is het 100 jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak. Nederland blijft in de periode 1914-1918 neutraal, maar de gevolgen van de oorlog zijn ook hier merkbaar. In het gemeentearchief van Oegstgeest bevinden zich uit die periode onder meer stukken over de distributie van voedingsmiddelen en brandstof en over de mobilisatie van het leger. Over de opvang van Belgische vluchtelingen in die jaren verscheen al een artikel in ons tijdschrift van november 2008.

In de notulen van de gemeenteraadsvergaderingen van 7 augustus 1914 komt de oorlog voor het eerst ter sprake: *De voorzitter zegt dat het burgemeester en wethouders wenschelijk is voorgenomen om de algemeene toestand waarin ons vaderland gekomen is door het oorlogsgevaar en den oeconomischen strijd met de daarmede samenhangende moeilijke en zorgvolle omstandigheden met de raadsleden te bespreken.* De raad stelt direct een krediet van 3000 gulden beschikbaar voor de aankoop van levensmiddelen.

Daarna komen de *zorgvolle omstandigheden* af en toe aan de orde.
Vanaf begin augustus worden de scholen in Oegstgeest voor inkwartiering van militairen in beslag genomen. Aan het eind van die maand laten B&W weten dat zij twee locaalen van caféhouder P.H. de Groot (op de hoek van de Warmonderweg en de De Kempenaerstraat) hebben kunnen huren om daar onderwijs te doen geven.

Uit correspondentie blijkt dat burgemeester Van Griethuijsen wel wat ziet in het doen bouwen van een barak om de troepen onderdak te brengen om zo de scholen te kunnen ontruimen, maar die oplossing *zou te groote kosten voor het Rijk veroorzaken*.

Een voorstel van raadslid Van der Spek *om de inning van de hoofdelijke omslag een paar maanden uit te stellen in verband met de moeilijke finantieele omstandigheeden waarin velen verkeeren*, haalt het niet. Ook de vraag *of zij die onder de wapenen zijn geroepen niet vrijgesteld kunnen worden van de betaling van belasting* wordt negatief beantwoord.
Wel wordt op 18 september aan B&W een klein krediet toegestaan *om de tent, die door de ingezetenen ten gebruike van de militairen is opgericht, wegens de weersgesteldheid ook aan de vierde zijde te sluiten*.

De in Oegstgeest gelegerde militairen hebben het blijkbaar goed gehad in ons dorp, getuige twee brieven in het archief. In een brief van 15 oktober 1914 laat de commandant van het 15e Regiment Infanterie aan burgemeester Van Griethuijsen het volgende weten:
Ik heb de eer ter kennis van UEdelachtbare te brengen, dat op heden de staf van het 15e Regiment Infanterie, alsmede het I Bataljon van genoemd Regiment, het kantonnement Oegstgeest verlaten. Het is mij thans – nu de onderdeelen van het Regiment onder mijn bevel, die vanaf 2 augustus in Uwe gemeente hebben vertoefd, deze plaats vaarwel zeggen – eene behoefte, U mijnen dank te betuigen voor de groote welwillendheid en tegemoetkomendheid van de zijde Uwer gemeentenaren ondervonden, alsmede voor de geldelijke offers, die zij zich hebben getroost, om het der troepen zoo aangenaam mogelijk te maken.
Het zou door mij ten zeerste op prijs worden gesteld, indien U mijn welgemeenden dank ten deze ter kennis van de inwoners der gemeente Oegstgeest wildet brengen.

Ook in een brief van 23 februari 1915 van de commandant van de 1ste Mitrailleurafdeeling klinkt dankbaarheid door:
Bij het vertrek uit Uwe gemeente op 25 februari a.s. heb ik de eer U Edelachtbare beleefd te verzoeken den desbetreffende gemeentenaren dank te betuigen voor het gebruik van het meubilair in de cantines, zoo mede voor het verstrekken van drinkwater voor de paarden gedurende de zomerweken.

Militairen bij het gemeentehuis aan het Wilhelminapark tijdens de mobilisatie in verband met de Eerste Wereldoorlog, augustus 1914.

Lezersreacties

De redactie stelt reacties van lezers zeer op prijs. Hieronder twee brieven die wij ontvingen naar aanleiding van artikelen die in de laatste nummers van *Over Oegstgeest* verschenen.

Ingezonden door de heer Leen de Kluijver

In uw blad *Over Oegstgeest* van mei 2012 staat een verhaal en hele mooie foto's van de schilderijen van de schilder Monet. Ook staat er een foto in van een schilderij van molen de Vlinder in Rijnsburg.
Aangezien mijn opa eigenaar en molenaar was van molen de Vlinder,en mijn vader bij de molen is geboren, heb ik het verhaal met extra belangstelling gelezen.
De molen was gebouwd in opdracht van de abdij van Rijnsburg en stond op het grondgebied van Rijnsburg. Heel merkwaardig vond ik dat het molenhuis op grond van de gemeente Oegstgeest stond.
Mijn vader is dan ook in Oegstgeest geboren en kerkelijk was de familie verbonden met het Groene Kerkje.
Afbeelding 7 in uw blad is volgens mij ook een schilderij van molen de Vlinder. Monet heeft hier geschilderd vanaf de oever van de vliet aan het eind van het moleneind in Rijnsburg. In mijn jeugd ging ik naar mijn opa over een smal voetpad langs de Vliet en zag dan het molenhuis, waarin mijn opa toen nog woonde, staan als ik de laatste huizen van het moleneind gepasseerd was.

Ingezonden door de heer E.J. Veldhuyzen

Hierbij wilde ik ter aanvulling reageren op enkele artikelen in uw voortreffelijk blad *Over Oegstgeest* van november 2013.
In het stuk over *Hella Haasse in Oegstgeest* lees ik, dat Hella Haasse niet op Rijnzichtweg 46 kan hebben gewoond (blz. 10), waar ik het wel mee eens ben, maar ... dat je vanuit de achterzijde van Rijnzichtweg 46 tegen een talud van de nieuwe Rijksweg aankeek (blz. 11), is onwaarschijnlijk, want direct na het viaduct over de Rijnzichtweg verminderde het talud tot het maaiveld tot op de plek, waar de oprit (komende vanaf de Rijnzichtweg) op de Rijksweg aansloot. En die oprit naar die autoweg was toen veel korter dan tegenwoordig, zodat de snelweg al gauw weer op maaiveldhoogte was. Je moest dus vanuit de achterkant van het huis Rijnzichtweg 46 helemaal naar links kijken, wilde je het laatste stukje van het aflopende talud kunnen zien. Maar keek je al iets meer recht vooruit, schuin naar links, dan keek je over de rijksweg heen, en kon je gemakkelijk Rijnsburg zien liggen. In die tijd was alles weiland, er waren geen bomen of bouwsels die het zicht belemmerden, alleen was er maar het weidse land.
De Rijksweg lag toen gewoon gelijk met de omringende weilanden. Er lagen ter weerszijden van deze weg rijwielpaden, waar men ook over kon wandelen. Het verkeer was toentertijd zo rustig, dat een wandeling (bij voorkeur op een zonnige zondagmiddag) langs de rijksweg vanaf de Rijnzichtweg naar het viaduct bij het Oegstgeester Kanaal en dan over de Almondeweg òf nog iets verder lopen tot over de brug over het water en dan langs de andere zijde van het kanaal over een voetpaadje naar de Dorpsstraat wandelen en dan weer teruggaan naar het dorp een aangename bezigheid was.
Aardig is het misschien om te vertellen, dat iets verderop de Vinkenweg vanaf de Haarlemmerstraatweg naar Rijnsburg de rijksweg gewoon gelijkvloers kruiste. Onze buren (familie Brinkman) waren kruideniers en de bestelde boodschappen werden met paard en wagen thuisbezorgd. Als kleine jongen mocht ik vaak mee rijden en zitten op de bok naast heer Brinkman. Ik herinner mij dat er ook een klant van onze buren aan de Rijnsburgse kant van de Vinkenweg woonde, en dat wij dan gewoon met paard en wagen de rijksweg overstaken. Ook was boerderij Veldheim (dat afgebroken is, ter wille van de verlegde snelweg naar de Haagse Schouw) een klant, en dan reden we gewoon met paard en wagen vanaf de Endegeesterstraatweg de rijksweg op (richting Haagse Schouw) om een eindje verderop naar rechts af te slaan en over de oprit naar de boerderij te gaan. Dat kon toen nog allemaal.
Als aanvulling op het stuk *Verdwenen Oegstgeest* kan ik ook nog vertellen, dat er ook een bloeiende zangvereniging aan de Hoge Morsweg was: de Rhijnsangers, die gedirigeerd werd door Hans Boelee. Hans Boelee had meerdere koren in Rijnland, hij was ook dirigent van het Hervormde Kerkkoor in Oegstgeest en cantor-organist van de Groene Kerk. De zangvereniging werd opgeheven, toen Hans Boelee naar het Utrechtse verhuisde, want een nieuwe dirigent kon de vereniging niet betalen.
Ook was er in de jaren vlak na de oorlog clubwerk voor Lagere School-kinderen, dat onder leiding stond van mevrouw Brussee. De kinderen kwamen zowel van de Hoge Morsweg als van de Rijndijk aan de overkant van de Rijn, dat toen nog bij Voorschoten hoorde. Dit clubwerk had banden met het Hervormde jeugdwerk in Oegstgeest.
Kerken en scholen waren gescheiden staat er in het hierboven vermelde artikel. Bij de protestanten ging dat nog verder. Er waren Hervormde en Gereformeerde kerkdiensten, die beide na elkaar in de kerk/gymzaal van het 'Gebouw voor Chr. Belangen' (dat verbonden was met de Chr. Lagere School (foto's ervan zijn aanwezig in het gemeentearchief) werden gehouden; op gezette tijden in het jaar wisselden de Hervormde en Gereformeerde kerkdiensten: de ene om negen uur en de andere om half elf. Predikanten uit Oegstgeest gingen daarin regelmatig voor en evenals predikanten van het Zendingshuis en evangelisten uit de omgeving. Kortom, al bestond, De Hooge Morsch uit één bewoonde weg, er was volop leven in deze Oegstgeester buurt.

Boekrecensie

Jan Hengstmengel: Gelegen buyten de Maren-poort. Geschiedenis van de Maredijkbuurt in Leiden (Leiden 2013). ISBN 9789082150902

Door Peter Sigmond

Je hebt van die boeken die, als je ze in je handen neemt, onmiddellijk goed aanvoelen; die als je ze open slaat goed gedrukt prettig ogen, met een goede letter en een verzorgde vormgeving. Dit boek is zo'n boek. In zijn voorwoord brengt burgemeester Henri Lenferink het treffend onder woorden: *Die liefde* (van de huidige bewoners, P.S.) *voor de buurt is terug te vinden in deze prachtig verzorgde uitgave*.

Het onderwerp is klein, de geschiedenis van een buurtje ingeklemd tussen het Leidse NS-station en de oude stad. De Maredijk en het (voormalige) Schuttersveld. Toch overstijgt het onderwerp het lokale belang want door de manier waarop auteur Jan Hengstmengel de geschiedenis beschrijft, is het exemplarisch voor de ontwikkeling van vele voormalige buitengebieden van steden. Hij laat zien hoe ommuurde steden in de middeleeuwen tot ver in de negentiende eeuw binnen hun muren een soort eilanden waren in de zee van het platteland, dat bestond uit ambachten en heerlijkheden. Weliswaar zijn daarna al die buitengebieden in de loop van de tijd binnen de gemeentegrenzen van de stad gekomen, toch is veelal de eigenheid van zo'n gebied nog altijd zichtbaar. Dit boek is daarvan een bewijs.

Dat het boek hier besproken wordt, is omdat het ambacht de Maredijkbuurt weliswaar in 1615 al in handen kwam van de stad Leiden maar dat het gebied formeel nog tot 1896 tot het Oegstgeester grondgebied behoorde. De Mare, of eigenlijk de dijk langs de Mare vormde de grens tussen het ambacht Oegstgeest en Poelgeest, en het ambacht Leiderdorp.

Het woongebied, het onderwerp van het boek, wordt eigenlijk tweemaal chronologisch behandeld. De eerste vier hoofdstukken zijn een historische beschrijving vanaf het begin van de zeventiende eeuw tot heden. In de er op volgende hoofdstukken wordt dat nog eens overgedaan maar dan meer toegespitst op specifieke onderwerpen, zoals: *Tussen strandwal en getijderivier*, *De trekvaart op Haarlem*, *Van grindweg tot straat* en *Tuinencomplex De Aloëlaanen*. Aanvankelijk was het gebied een (moes)tuinencomplex. Een tragisch moment was het Rampjaar 1672 toen in het kader van de verdediging van Leiden de gehele omgeving van de stad – dus ook het Maredijkgebied – werd kaalgeslagen en meer dan 2000 bomen werden geveld die op hun beurt werden gebruikt voor de bouw van palissades en andere verdedigingswerken. Van groot belang was de aanleg van de trekvaart Leiden-Haarlem in 1657 en nog ingrijpender de komst van de spoorlijn die het grondgebied van de wijk in tweeën splitste.

In zijn stukken trekt de auteur de lijnen door tot de situatie van vandaag wat het extra interessant maakt om, na het lezen van dit voortreffelijke boekje en gewapend met de opgedane kennis, nog eens bewust door de wijk te wandelen of te fietsen.

De redactie vernam onlangs dat de eerste oplage van dit boek is uitverkocht.

ACTUEEL

Agenda VOO

Woensdag 21 mei 2014
Algemene Ledenvergadering gevolgd door een lezing door VOO-lid Freek Lugt getiteld *Oud-Poelgeest – Nieuwe feiten over een oud kasteel*.
Plaats: Rivierduinen, Rhijngeesterstraatweg 13a, aanvang 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Vrijdag 20 juni 2014
Excursie naar Museum de Zwarte Tulp te Lisse.
Aanvang rondleiding 13.30 uur.
Eigen vervoer naar Lisse (ook buslijn 50 of 57 mogelijk).
Bijdrage in de kosten € 5 p.p. inclusief toegang, koffie en rondleidingen. Ter plekke te voldoen aan onze bestuursvertegenwoordiger. Graag eventuele museumjaarkaart meenemen.
Opgeven via secretaris@oudoegstgeest.nl of een briefje naar het secretariaat van VOO, Willem de Zwijgerlaan 27, 2341 EG Oegstgeest.

Woensdag 3 september 2014
Lezing als inleiding op de Open Monumentendag met als thema *Op reis*.
Spreker: oud-Oegstgeestenaar prof.dr. Kees Zandvliet, hoogleraar vroeg-moderne geschiedenis van Amsterdam aan de UvA en hoofd presentatie van het Amsterdam Museum. Hij zal spreken over *Het verschijnsel trekvaart*.
Locatie en tijd worden nog nader bekend gemaakt. Zie www.oudoegstgeest.nl

Zaterdag 13 en zondag 14 september 2014
Open Monumentendag, in Oegstgeest samen met het Osger weekend.

De achterpagina van dit tijdschrift wordt gebruikt om een bijzonder moment van het afgelopen halfjaar in beeld te brengen. Dat kan van alles zijn: een door de Vereniging Oud Oegstgeest ontvangen schenking, zoals een foto, een schilderij of een briefwisseling; een opmerkelijke verbouwing van een huis; een 100-jarige Oegstgeestenaar; een verenigingsjubileum. Alles kan *In Beeld* gebracht worden zolang het maar iets met de historie van ons dorp te maken heeft.

Klompen op de bon

Peter van de Ven uit Grave stuurde aan VOO voedseldistributiebonnen uit de laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog die door de gemeente Oegstgeest werden verstrekt.

Bijna 100 jaar geleden, op 28 juli 1914, brak de Eerste Wereldoorlog uit.
De gevolgen van die oorlog waren ook in het neutrale Nederland enorm. Mobilisatie, de opvang aan het begin van de oorlog van ruim een miljoen Belgische vluchtelingen (de meesten keerden na enkele maanden weer terug, zie ook ons tijdschrift van oktober 2008) en vooral in de laatste oorlogsjaren grote voedselschaarste, omdat door het wegvallen van de internationale handel (blokkade, duikbotenoorlog), de aanvoer van essentiële grondstoffen en goederen aanzienlijk was teruggelopen.
De overheid achtte zich genoodzaakt diep in te grijpen in het economisch leven. Al aan de vooravond van het uitbreken van de krijgshandelingen was er sprake van hamsteren en prijsopdrijving. Met de Levensmiddelenwet van augustus 1914 kregen de burgemeesters de bevoegdheid om *levensmiddelen, grondstoffen van levensmiddelen, huishoudelijke artikelen en brandstoffen* in hun gemeenten in beslag te nemen en ter beschikking te stellen aan de plaatselijke bevolking tegen een prijs die niet hoger was dan de door de minister vastgestelde prijs. Ook de burgemeester van Oegstgeest maakte van deze bevoegdheid gebruik om vaste prijzen vast te stellen voor grondstoffen die volgens opgaven van lokale handelaren en winkeliers in de gemeente aanwezig waren (zie ook *Uit het archief gelicht* in dit nummer). Naarmate de oorlog duurde, nam de nood toe. Steeds meer levensbehoeften werden schaars. Daarom besloot de regering in augustus 1916 tot invoering van de Distributiewet, die het mogelijk maakte de schaarse goederen zo eerlijk mogelijk onder de bevolking te verdelen. Zo ontstond een bijzonder uitgewerkt stelsel van distributiebonnen en -kaarten. De gemeenten dienden aan te geven voor welke goederen, (grondstoffen voor) levensmiddelen, brandstoffen en huishoudelijke artikelen dit stelsel zou gelden.

De afgebeelde distributiebonnen, verstrekt door de gemeente Oegstgeest, laten goed zien dat bijna alle levensbehoeften onder dit systeem vielen. Zelfs klompen waren op de bon; er was grote schaarste aan leren schoenen.

In Beeld

Heeft u ook iets dat u *In Beeld* wilt brengen? Of heeft u spullen, documenten of andere zaken die iets vertellen over het Oegstgeest van vroeger? Neem dan contact op met de redactie: Prinses Beatrixlaan 43, 2341 TW Oegstgeest, of stuur een e-mail naar redactie@oudoegstgeest.nl